

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Barbora Hojdová

**Podoby lásky v próze Jozova Hanule
Teologická interpretace uměleckého
textu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Mgr. Karel Sládek, Th.D.

Praha 2013

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18. 6. 2013

Barbora Hojdová

Bibliografická citace

Podoby lásky v próze Jozova Hanule [rukopis] : Teologická interpretace uměleckého textu : diplomová práce / Barbora Hojdová ; vedoucí práce: Karel Sládek. -- Praha, 2013. -- 54 s.

Anotace

Práce se zabývá teologickou interpretací prozaického díla Květy Legátové Jozova Hanule a hledá jeho odkazovací možnosti vzhledem k různým podobám lásky, které prezentuje Benedikt V XI. v encyklice Deus caritas est. V teologické perspektivě se zaměřuje na to, jak je v díle reprezentován erós a agapé a jejich vzájemný vztah. Na tomto základě se snaží postihnout, jak zmíněné prozaické dílo odkazuje k tajemství proměny člověka a definitivnímu nalezení jeho personální identity ve společenství bezpodmínečné lásky s druhým člověkem a v účasti na věčném sdílení Otce, Syna a Ducha svatého. Prostřednictvím teorie iniciace jsou v textu postiženy tři dějové roviny příběhu. V každé z nich se protagonistka novely setkává s jinou z podob lásky, kterými je postupně určována. Postava tak během svého životního putování z Brna do Želary poznává nejdříve lásku erotickou a později díky setkání s nezištnou láskou agapé postupně vrůstá do plnosti dokonalé lásky, která v sobě spojuje erós i agapé.

Klíčová slova

podoby lásky, erós, agapé, communio lásky, teologická interpretace literatury, próza Jozova Hanule

Abstract

The work deals with the theological interpretation of prose works Květa Legátová Jozova Hanule and looking for his referral options due to the different forms of love, which presents Benedict V XI. in the Encyclical Deus caritas est. In theological perspective focuses on how it is represented in the work of eros and agape and their relationship. On this basis, I try to show how the above prose refers to the mystery of transformation of man and definitive finding his personal identity in a community of unconditional love with another person and participate in the sharing of the eternal Father, the Son and the Holy Spirit. Through the theory of ignition in the text affected by three plane plot of the story. In each of them the protagonist encounters an amendment to another form of love, which is gradually determined. Build and during his life journey from Brno to Želary discovers first love erotic and later meetings with selfless love, agape gradually grows into the fullness of perfect love, which combines eros and agape.

Keywords

ways of love, erós, agapé, communion of love, theological interpretation of literature, prose Jozova Hanule

Počet znaků (včetně mezer): 156 975

Poděkování

Děkuji doc. Karlu Sládkovi za vedení této diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	6
Cíl práce a její záměr.....	6
Metodologické ukotvení práce.....	6
Referenční rámec interpretace – pojetí lásky v Deus caritas est.....	8
1. Novela Jozova Hanule a její autorka.....	11
1.1. Život a dílo Květy Legátové.....	11
1.2 Příběh novely Jozova Hanule.....	12
2. Eliščina proměna v lásce jako osobní iniciace.....	13
2.1 Putování protagonistky a její proměna z Elišky v Hanu – souvislost se symbolikou jména a cesty v dějinách spásy.....	13
2.2 Cesta z Brna do Želár – obraz existenciálního putování od erótu skrze agapé ke communiu lásky.....	16
2.3 Proměna z Elišky v Hanu ve fázích odloučení – pomezí – přijetí: iniciace v dokonalé lásce.....	19
3. Eliška a Richard – sebestředný erós.....	23
3.1 Anonymní město jako prostředí iluzorní lásky Elišky a Richarda....	23
3.2 Milenecký vztah Elišky a Richarda.....	24
4. Eliščina proměna v Hanu – setkání s nezištnou láskou agapé.....	27
4.1 Staří manželé, poskytující Elišce úkryt před gestapem.....	28
4.2 Slávek a jeho plán na záchranu Elišky.....	29
4.3 Joza, vydávající za Elišku sám sebe.....	31
5. Hana a Joza – společenství dokonalé lásky, zahrnující erós i agapé.....	37
5.1 Sdílená slabost jako pouto lásky.....	37
5.2 Zemřelá matka, posvěcující communitio lásky Jozy a Hany.....	40
5.3 Vyvýšené místo, zjevující přesažnou lásku.....	42
5.4 Definitivní záchrana Hany Jozovou láskou.....	44
5.5 Výjimečné společenství lásky, zavazující i za hranicí smrti.....	48
Závěr.....	51
Seznam literatury.....	53
Primární literatura.....	53
Sekundární literatura.....	53
Články.....	54
Internetové zdroje.....	54

Úvod

V úvodu se seznámíme s cílem a metodologií práce, podrobně se pak zaměříme především na referenční rámec teologické interpretace Jozovy Hanule v souvislosti s vymezením podob lásky Benediktem XVI. v encyklice *Deus caritas est*.

Cíl práce a její záměr

Cílem diplomové práce je předložit nástin teologické interpretace prózy *Květy Legátové Jozova Hanule*.¹ Tuto prózu (novelu) volíme zejména pro hloubku příběhu, který výrazně tematizuje nalezení identity člověka v bezpodmínečné lásce. Vycházíme zejména z toho, že vnitřní vývoj hlavní protagonistky zmíněné prózy do značné míry souznívá se skutečností osobního putování člověka a jeho vrůstání do plnosti lásky, která se mu otevírá v Ježíši Kristu, vtěleném Božím Synu. V předkládané práci chceme v teologické perspektivě poukázat na odkazovací možnosti díla vzhledem k tajemství proměny člověka a definitivního nalezení jeho personální identity ve společenství bezpodmínečné lásky s druhým člověkem a v účasti na věčném sdílení Otce, Syna a Ducha svatého.

Autorka této diplomové práce se interpretací prózy *Jozova Hanule* věnovala již ve dvou svých předchozích bakalářských pracích, jejichž výsledky chce v této diplomové práci inovovat, ucelit a rozšířit o nové poznatky a souvislosti. Konkrétně se již dříve zaměřila na téma iniciace hlavní hrdinky, a to v závěrečné práci v oboru *Jazyková a literární kultura na PdF UHK*,² následně se věnovala tématu manželství hlavních hrdinů prózy a jeho podobnosti se vztahem Krista a církve, a to v práci v oboru *Náboženská výchova na PdF UHK*.³

K textům předchozích prací však nyní přihlížíme pouze minimálně. Spíše vycházíme z jejich závěrů a zhodnocujeme je ve výchozích bodech této práce diplomové. Vlastní výzkum diplomové práce je tak zcela nový. Nejedná se pouze o zásadní rozšíření dosavadních závěrů a komplexnější či podrobnější přístup k interpretaci zmíněného textu. Novost pohledu spočívá zejména v tematizaci různých podob lásky zobrazených v novele *Jozova Hanule* a v teologickém zhodnocení jejich odkazovacích možností vzhledem k tajemství proměny člověka, jenž nachází svůj původ a cíl ve věčné lásce trojjediného Boha.

Metodologické ukotvení práce

Teologická interpretace literatury je mezioborovou disciplínou, která se dotýká literární teorie a zároveň teologie. Metodologie této disciplíny není ustálena, nelze tedy čerpat z nějaké jasně předložené metody. Z teorie literatury víme, že každá interpretace závisí na osobnosti a předporozumění interpreta, a proto je do značné míry originální.⁴

¹ V rámci celé práce budeme odkazovat k následujícímu vydání zmíněné prózy: LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*. Praha: Paseka, 2002.

² HOJDOVÁ, Barbora. *Interpretace uměleckého textu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2009. 48 s. Bakalářská práce.

³ HOJDOVÁ, Barbora. *Vztah muže a ženy v knize Jozova Hanule*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2010. 36 s. Bakalářská práce.

⁴ K úloze recipienta v procesu interpretace srov. ZACHOVÁ, Alena. *Výzva interpretace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 8–9.

Člověk zakotvený v křesťanské víře hodnotí vnější i vnitřní skutečnosti života také z hlediska víry a teologie. Romano Guardini ve svém rozsáhlém díle, které se věnuje reflexi tvorby významných autorů světové literatury, vnímá teologickou interpretaci literatury jako zvláštní projev setkání křesťanské víry se světem.⁵ Proto je žádoucí reflektovat také literaturu z pohledu teologie, v naší práci chceme přihlížet konkrétně k teologické antropologii.

Významový obsah díla bude porovnán s teologickými koncepty lásky, především v podání encykliky *Deus caritas est* a prací zabývajících se teologickou antropologií, jako je *Teologická antropologie* Angela Scoly nebo *Teologie těla* Jana Pavla II.

V interpretaci čerpáme ze standardní prezentace teorie interpretace v českém prostředí.⁶ Nejprve vycházíme z nejmenších prvků významové výstavby díla, kterými jsou motivy. Motivem rozumíme výraz či slovní spojení, které z textu nápadně vystupuje a které odkazuje k dalším skutečnostem – motiv tedy symbolizuje skutečnost mimo sebe. Zobecněním jednotlivých motivů a jejich vzájemným usouvztažením se můžeme dobrat tématu interpretovaného díla. Interakcí jednotlivých motivů vystupují z textu vyšší významové prvky, mezi které řadíme děj, časoprostor a postavy. Děj je jedním z nejdůležitějších tématotvorných prvků, který vytváří z událostí ucelený příběh. Zvláštní význam může v rámci děje nést např. opakování událostí nebo jejich kontrast atd. Postavy prostupují všechny ostatní roviny díla, jsou určeny polaritou mezi textovým konstruktem a postavami reálného světa. Časoprostor je v interpretaci nositelem zvláštní symboliky času a prostoru. Pro interpreta je mimo tyto významové prvky důležité sledovat i diskurs, tedy způsob, jakým je příběh čtenáři podáván. Téma chápeme jako nejvyšší významový prvek díla, jednotný význam díla, který lze formulovat na základě výstavby ostatních významových prvků, které jsme zde nyní představili. Na základě formulování tématu můžeme dílo vztahovat k reálnému světu a nacházet tak jeho smysl.⁷

Co se týče celkové výstavby diplomové práce, nejprve krátce zmíníme příběh novely, kterou budeme interpretovat. Novelu můžeme pro potřebu naší interpretace rozdělit na tři příběhové roviny, a sice milostný vztah hrdinky Elišky s Richardem v Brně, poté opuštění Richardem spojené s Eliščinou nutností zachránit se přijetím nového jména Hana a odjezdem s Jozou Jandou do Želár. Třetí, klíčovou rovinu příběhu pak tvoří nalezení nové identity hrdinky v Želarech ve společenství manželské lásky s Jozou a v radostném přijetí údělu „Jozovy Hanule“.

Dále prostřednictvím teorie iniciace demonstrujeme tři dějové roviny příběhu, které souvisejí se třemi různými určeními hlavní hrdinky (a v obecném smyslu též člověka) v lásce. Iniciace se zabývá proměnou člověka a jeho cestou z jednoho životního stavu skrze mezistav do jiného, lepšího životního stavu, a to ve třech fázích, které do značné míry korespondují se třemi dějovými rovinami příběhu. Teorie iniciace nám umožní postihnout kompoziční rámec celého vyprávění prostřednictvím stanovení těchto tří částí, které souvisejí s různými podobami lásky a určením člověka v lásce.

⁵ Srov. HOJDA, Jan. *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha. Hledání teologicko-antropologického smyslu*. Praha: Dauphin, 2011, s. 27. (K vlastnímu formulování Guardiniho záměrů srov. GUARDINI, Romano. *Sprache – Dichtung – Deutung*. 2. Aufl. Mainz: Grünwald; Paderborn: Schöningh, 1992, s. 9–10.)

⁶ BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace*. Brno: Host, 2003.

⁷ Srov. BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace*, s. 122–126. (Přehledný souhrn Bílkovy prezentace se nachází také v: HOJDA, Jan. *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha*, s. 34–45.)

Práce dochází k závěru, že hrdinka novely postupně vrůstá do plnosti lásky, kterou zažívá s Jozou v Želarech. Tato dokonalá láska v sobě spojuje a naplňuje erotickou i agapickou podobu lásky, s nimiž se protagonistka předtím setkává a které ji postupně určují. Nejprve je jako Eliška určena vztahem sebestředného erótu k Richardovi, poté opouští toto určení a setkává se s láskou agapé, která k ní přichází skrze tři zásadní životní momenty a skrze různé osoby. Na závěr svého putování protagonistka coby Hana poznává prázdnotu svého původního života, ve kterém byla určena sobectvím a láskou erotickou. Nové, dokonale naplňující životní určení nachází v manželství s Jozou. Ve vztahu s ním zažívá lásku, která je spojením erótu a agapé jako *communio* lásky s Jozou, který jí svojí láskou zprostředkovává lásku Boží.

Referenční rámec interpretace – pojetí lásky v *Deus caritas est*

Jak již bylo výše zmíněno, naše interpretační úsilí se bude orientovat na osvětlení referenčních možností prózy Jozova Hanule vzhledem ke skutečnosti proměny lidské existence a jejího naplnění v dokonalé lásce. Pro tento zvolený referenční rámec naší interpretace můžeme najít vhodnou oporu v důležitém prvku magisteria minulého papeže, jímž je jeho nauka o lásce jako jediném cíli života lidské osoby. Důležitou roli sehrává zejména to, že tři stěžejní momenty sémantiky interpretovaného uměleckého vyprávění lze charakterizovat prostřednictvím třech podob lásky, o kterých mluví Benedikt XVI. v encyklice *Deus caritas est*.

Benedikt XVI. se zabývá láskou Boha a v návaznosti na ní také láskou mezi lidmi, která je odrazem lásky Boha k člověku. Láska má mnoho podob, mezi všemi ale nejvíce vyniká láska mezi mužem a ženou, v níž dochází k úzké součinnosti duše a těla. V biblické víře se monogamní manželství stává ikonou vztahu Boha a jeho lidu.⁸ Řečtina má pro lásku tři odlišné výrazy – erós, filia a agapé. Benedikt XVI. se zde zabývá láskou typu erós a agapé, která je v Novém zákoně nejčastějším pojmenováním pro lásku a která dává lásce zásadně nové křesťanské porozumění.⁹

Erós byl v předkřesťanské době vnímán především jako opojení, které dává člověku okoušet nejvyšší míru blaženosti. Došlo až ke zbožštění samostatného erótu, které se nejostřeji projevilo v kultech plodnosti a tzv. „posvátné prostituci“. Proti takovému pojetí lásky se vymezil Starý zákon, který zásadně nesouhlasil se zbožštěním erótu, ve kterém spatřoval ničivé znetvoření lásky erós a z toho plynoucí zneužití a degradaci člověka na pouhý nástroj probouzející „božské poblouznění“.¹⁰ Erós je třeba pozdvihnout k jeho velkoleposti prostřednictvím očistění, zranění, ale i odříkání.¹¹ Pokud je duševní i tělesná složka lásky člověka v souladu, pak dospívá erós ke své důstojnosti.

Agapé se Benedikt XVI. věnuje v rozboru Velepísni a dochází k tomu, že láska není chvilkovou extází, nýbrž vyjitím ze sebe a obdarováním druhého. Velepíseň užívá termín „ahabá“, který se v řecké verzi tlumočí jako agapé, „zkušenost lásky, která se nyní stává opravdovým objevením toho druhého a překonáním sobeckého zaměření,

⁸ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 11; Praha: Paulinky, 2006. s. 20.

⁹ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 3; s. 8.

¹⁰ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 4; s. 9.

¹¹ „...opojný a nedisciplinovaný erós není výstupem, „extází“ směrem k božství, nýbrž pádem a degradací člověka... erós potřebuje kázeň a očistění, aby obdařoval člověka ne chvilkovým potěšením, ale určitou předchutí vrcholu existence a oné blaženosti, k níž tihne celá naše bytost.“ (BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 4; s. 10.)

kteře předtím jasně převládalo. Není to už hledání sebe, ponoření do opojnosti štěstí, protože láska nyní usiluje o štěstí milované bytosti. Láska se stává odříkáním, je hotova k oběti, ba dokonce to vše sama vyhledává.¹²

Tam, kde se erós a agapé od sebe oddělují, vzniká jakási karikatura lásky. Erós a agapé jsou v podstatě vždy nerozlučné, stejně jako člověk v polaritě duše a těla. Proto „třetím typem“ lásky můžeme nazvat součinnost a vzájemné doplňování erótu i agapé, kde je erós pozdvihován právě tím, že se do něj začleňuje agapé. Tato propojenost erótu a agapé se prohlubuje přirozenou touhou „existovat pro druhého“. Láska usiluje o svoji definitivnost ve smyslu „výhradně tato osoba“ a „navždy“. Proto ve své podstatě směřuje k věčnosti a je spojena s božstvím. Láska je extází ve smyslu putování a vyjití ze svého já, které je uzavřené do sebe. V osvobození od sebe samého a v sebedarování člověk zpětně nalézá sebe samého a zároveň i Boha.¹³ Hospodin je jediný Bůh, který osobně miluje a jeho láska je erós a agapé zároveň. „Vášnivá láska Boží k vlastnímu lidu, k člověku, je zároveň láskou, která odpouští.“¹⁴ Láska k bližnímu je skutečně možná, a to díky lásce k Bohu, skrze kterého je člověk schopen milovat i toho, kdo mu není příjemný nebo toho, koho nezná.¹⁵ Když člověk hledí na druhého Kristovým pohledem, uznává v něm Kristův obraz, a tak ho může obdařit skutečnou pozorností a láskou, již druhý potřebuje.¹⁶ Láska k bližnímu pak zpětně činí člověka vnímavým vůči Bohu a jeho lásce k člověku.

Benedikt XVI. v druhé části encykliky mluví o lásce caritas, jako o projevu trojiční lásky. Caritas je v pojetí této encykliky sociální láskou k druhému člověku, která vychází z lásky k Bohu. Protože se však v této práci nevěnujeme lásce sociální, nýbrž lásce mezi mužem a ženou, nebudeme užívat pro dokonalou lásku termínu caritas, ale communio lásky, které lépe vystihuje interpersonální lásku. Communio lásky, spojující erós i agapé, ukazuje na jejich jediný cíl, kterým je dokonalé interpersonální sdílení v sebedarování a vzájemném přijímání. Termín zároveň ukazuje, že tato láska nemůže být mezi lidmi přítomna jinak než po způsobu účasti na communio Otce a Syna v Duchu svatém. Mluvíme-li tedy o communio lásky, tato řeč již vždy odkazuje k Bohu, který je sám láskou – dokonalým trinitárním sebedílením. Termín však ukazuje i na skutečnost, v níž se trojiční láska „rozlévá“ ve stvoření a je přítomna mezi lidmi jako poslední cíl jejich života. Tam, kde se láska ukazuje jako dokonalé communio, vždy odkazuje k tajemství účasti člověka na životě Božím, k jeho naplnění v Kristu, který je jako vtělený Syn jediným prostředníkem communia trojiční lásky ve stvoření.

Jozova Hanule je příběhem o lásce dvou kulturně i povahově vzdálených lidí, jež život svede dohromady. Brněnská lékařka Eliška utíká před gestapem do Želár, kde se má skrýt pod novou identitou jako Hana, manželka vesničana Jozy. Hana, řečená Hanule, prochází osobní iniciací svým přičleněním k Jozovi. Oba nacházejí po svém

¹² BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 6; s. 12.

¹³ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 6; s. 12–13.

¹⁴ BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 10; s. 18.

¹⁵ Zde především vzpomeňme na Jozu, který Hanu přijímá a předchází jí v lásce ještě v době, kdy Hana soužití s ním považuje za formální nutnost. Na Jozově lásce se tak ukazuje, že Joza je otevřen lásce, kterou přijímá od Boha a kterou v dětství přijímal skrze svou matku.

¹⁶ V souvislosti s novelou zde vystupuje do popředí Jozova něha, která léčí Haniny duševní rány z dětství. To se projevuje např. v události, ve které Hana rozbije petrolejovou lampu. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 50–51.)

„sňatku z rozumu“ v době války velké štěstí a vzájemnou niternou oddanost, k níž během zdánlivě krátkého manželství dozrávají.¹⁷ Zvláštností jejich vztahu je sexuální nenaplněnost manželství bez zjevných příčin. I přes tuto nenaplněnost nacházejí oba protagonisté prózy ve vzájemném vztahu bytostné, existencionální naplnění.

Úkolem práce je postihnout podoby lásky, které próza zobrazuje a poukázat tak na její odkazovací potenciál vzhledem ke skutečnosti ontologického určení člověka v lásce. Konkrétní podoby lásky a jejich pojmenování budeme čerpat z encykliky Benedikta XVI. *Deus caritas est*. Tezí naší práce je pak tvrzení, že v próze dochází k výrazné proměně protagonistky a jejího určení od lásky erós (zde egoistická podoba lásky) přes očišťující lásku agapé, která již neurčuje světsky, ale soteriologicky a christocentricky, až ke *communio* lásky (zahrnujícímu agapé i erós), představujícímu lásku věrnou, perichoretickou, a tedy i trojiční. Ve vlastním textu prózy budeme sledovat antropologickou rovinu (kým je postava a co se s ní děje) a na ní navazující rovinu teologickou (k jakému smyslu antropologická rovina odkazuje a co říká o vztahu Boha a člověka).

Novelu *Jozova Hanule* můžeme z tohoto pohledu dějově rozdělit na tři etapy, které jsou určeny diferencí času, místa, jména, povahy mezilidských vazeb a dalších atributů, které hrdinka v daných etapách přijímá a jimiž je dále charakterizována (např. oděv či společenský status).

Prostorovou kompozici díla spatřujeme v dynamickém pohybu od horizontály (Brno) k vertikále (Joza sestupuje z hor a vyvádí Hanu z Brna přes Šádovu Hut' až nahoru do Želar). Kompozice děje je postizitelná slovy: stav – cesta – stav, čímž výrazně odkazuje k teorii iniciace.

¹⁷ Jak bude poukázáno níže, v chronologickém pojetí času nedojde manželství Hanule a Jozy (s ohledem na jeho nenadálou smrt na konci války) dlouhého trvání. Hana je však Jozovou láskou vázána také po jeho smrti, tedy bytostně; jejich společná láska se tak stane – ve shodě s výše uvedeným tvrzením encykliky – láskou, která se orientuje „výhradně k této osobě“ a trvá skutečně „navždy“. V pohledu na čas jakožto „kairos“ tak láska obou protagonistů vrůstá do věčnosti.

1. Novela Jozova Hanule a její autorka

V této kapitole se stručně seznámíme s dílem samotným, jehož příběh je pro naši interpretaci zásadní. Zmíníme také stručný životopis autorky, jehož znalost povede čtenáře k lepšímu pochopení jazykového stylu a prostředí v próze Jozova Hanule.

1.1. Život a dílo Květy Legátové

Informace o životě a díle Květy Legátové pro nedostupnost v současných literárních slovnících čerpáme z dostupných encyklopedických¹⁸ a internetových¹⁹ medailonů. Podrobné představení autorky není pro naši práci nezbytné, zaměříme se tedy pouze na stručnou charakteristiku Květy Legátové a její tvorby.

Květa Legátová se narodila 3. 11. 1919 v Podolí u Brna a zemřela 21. 12. 2012. Vystudovala postupně češtinu, němčinu, matematiku a fyziku.²⁰ Jako spisovatelka publikovala nejprve pod pseudonymem Věra Hofmanová. V literární tvorbě se inspirovala především zážitky z dlouholetého učitelského působení na školních jednotřídkách na Valašsku a Moravském Slovácku.

Literární tvorbě se začala věnovat ve čtyřicátých letech psaním rozhlasových her, patřila k tzv. brněnské škole rozhlasové hry.²¹ Povídkové prvotiny Postavičky a Korda Dabrová vytvořila v šedesátých letech pod pseudonymem Věra Podhorná. Teprve v roce 2001 se, tentokrát jako Květa Legátová, vrací do světa literatury povídkovým pásmem Želary a novelou Jozova Hanule (2002). Za Želary obdržela autorka roku 2002 Státní cenu za literaturu. Jozova Hanule se stala předlohou úspěšného filmu Želary.

Želary²² jsou vyprávěním ve stylu retro-povídka, situovaných do autorce známého prostředí vesnic na Moravském Slovácku a Valašsku. Jsou částečným odrazem poměrů v Novém Hrozenkově na rozhraní Moravy a Slovenska. Legátová dokázala v Želarech plasticky zachytit atmosféru na příhraničních „kopaninách“ v době první republiky. Želary jsou novodobou modifikací tradičního vyprávění o kontrastu dvou světů, centra a periferie. Důraz je položen na poetiku zaniklého světa, který je líčen baladicky až myticky.

Jozova Hanule navenek (časově, místně i tematicky) tvoří pokračování předchozího želarského cyklu, ve skutečnosti je však spíše jeho volným tematickým doplňkem. Svět Želar je v Jozově Hanuli interpretován a prezentován v první řadě jako kulisa fiktivního milostného příběhu Jozy a Hany.²³

Na závěr uvádíme stručnou bibliografii autorčina díla: Postavičky (Krajské nakladatelství, 1957); Korda Dabrová (Krajské nakladatelství, 1961); Želary (Paseka, 2001); Jozova Hanule (Paseka, 2002); Pro každého nebe (Labyrint, 2003); Posedlá

¹⁸ *Kdo je kdo – osobnosti české současnosti*. Praha: Agentura Kdo je kdo, 2005.

¹⁹ NOVOTNÝ, Vladimír. Legátová Květa – profil. In *Portál české literatury* (22. 12. 2012) [16. 6. 2013]. <http://www.czechlit.cz/autori/legatova-kveta/>.

²⁰ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Návraty do Želar*. Brno: Host, 2005, s. 165.

²¹ Srov. *Kdo je kdo*, s. 370.

²² LEGÁTOVÁ, Květa. *Želary*. Praha: Paseka, 2002.

²³ Oskar Mainx ve své recenzi vyzdvihuje Želary. Jozovu Hanuli oproti nim posuzuje jako román, který ztrácí kouzlo symboliky a poezie a který je jen jakousi trestí Želar. (Srov. MAINX, Oskar. *Želarská trest'*. *Host* 2003, roč. 19, č. 3, s. I–II.)

a jiné hry (Paseka, 2004); Návraty do Želary /rozhovory Dory Kaprálové s Květou Legátovou/ (Host, 2005); Nic není tak prosté (Pistorius, 2006); Mušle a jiné odposlechy (Pistorius & Olšanská 2007); Mimo tento čas (Pistorius & Olšanská, 2008).²⁴

1.2 Příběh novely Jozova Hanule

Pro naši interpretaci je nezbytné seznámit se nejprve s vlastním příběhem, který interpretované dílo vypráví. Pokusíme se zde vystihnout základní momenty výstavby příběhu a významné motivy, které vyzývají k interpretaci.

Převážná část novely *Jozova Hanule* je zasazena do prostředí pohraniční vesnice Želary, pouze úvodní část je situována do Brna. Děj se odehrává za druhé světové války, která je důvodem toho, proč mladá lékařka Eliška opouští Brno a mění svoji identitu v identitu vesnické ženy Hany, manželky prostého horala.

Eliška pracuje v brněnské nemocnici, kde prožívá milenecký vztah s ženatým lékařem Richardem a pevné přátelství se Slávkem, spolužákem ze studií. Tito tři jsou aktivní v odbojové činnosti. Prestižní práci v nemocnici Elišce navíc zpestří péče o „osobního pacienta“ Jozu Jandu, kterému darovala svoji krev. Jednoho dne se ale zaběhnutý pořádek věcí mění – gestapo začíná po trojici pátrat. Richard proto neprodleně emigruje, Slávek předává Elišce falešné doklady a seznamuje ji s jejím novým osudem, který pro ni připravil coby nouzový plán. Eliška má odjet s Jozou Jandou do jeho rodné vsi, kde má Joza Elišku ukrýt jako svoji manželku.

Eliška tak v jednom dni ztrácí celé své dosavadní určení (začne používat jméno Hana), životní stav, vztahy i jistoty coby atributy městského života.²⁵ Joza se jí bezvýhradně ujmá a láskyplně o ni pečuje i přes její počáteční chlad a nedůvěřivý odstup. Joza připraví chalupu, v níž budou bydlet, zajistí svatbu a sám pečuje o svoji ženu. Nechává jí prostor, aby se postupně ztotožnila s novou rolí. Přes počáteční odpor k fungování vesnice a manželství s Jozou se Hana brzy adaptuje do prostředí Želary a nachází zde dosud nepoznané štěstí, které netkví v kariéře, moci, prestiži ani nevázaných vztazích jako doposud. Hana se zmocňuje Jozova dětině něžná manželská láska, otevřené vztahy ve vesnici i celý zdejší život, který je oproti jejímu původnímu způsobu života daleko prostší, přirozenější a lidštější nejen díky své idylické stránce, ale především kvůli zemité surovosti života v horské vsi. Joza je pro Hanu ztělesněním lásky, důvěry a otevřenosti. V jeho lůžce nalézá dosud nepoznaný pokoj, díky kterému manželovi důvěrně odkrývá své nitro. Haninu novou osobnost formuje nejen Joza, ale také místní ženy, především svérázná kořenářka Lucka Vojničová a mladá vdova Žeňa. Hana se začlení do života vesnice jako „Jozova Hanule“.

V době, kdy je Hana definitivně ztotožněna se životem želarské ženy, v němž nachází zalíbení, vstoupí do jejího života podruhé válka a zdánlivě ji, tak jako předtím, i nyní odcizuje sobě samé a vyhání do neznáma. Tím neznámem je nyní její původní styl života, k němuž se musí vrátit, když na konci války Rusové zabijí Jozu a „srovnají Želary se zemí“. Přestože se Hana vrací do Brna, její „duše však zůstává v Želarech“ a ona sama navzdory smrti manžela zůstává „Jozovou Hanulí“. Pár let, které s Jozou strávila, je pro ni krátké životní období, které ji však formuje nezrušitelně a s definitivní platností.

²⁴ Srov. NOVOTNÝ, Vladimír. Legátová Květa – profil. <http://www.czechlit.cz/autori/legatova-kveta/>.

²⁵ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 15.

2. Eliščina proměna v lásce jako osobní iniciace

Eliška prochází v příběhu velikou vnitřní i vnější proměnou, stává se takřka „novým člověkem“ a proto tuto proměnu můžeme nazvat iniciací, či přesněji iniciací v lásce. Iniciaci obecně chápeme jako zasvěcení nebo přechod člověka z jednoho životního stavu do stavu jiného. Nový stav bývá dokonalejší a plnější než stav předchozí. Tento prvek je patrný také v příběhu Jozovy Hanule. Eliščino uskutečňování se v lásce také směřuje od nedokonalé lásky erós přes setkání s obětavou láskou agapé až k plnosti lásky, která je součinností erótu a agapé. Zároveň tři etapy Eliščina putování souznívají se třemi etapami iniciace, jak je popisuje kulturní antropologie i teorie literatury. Právě proto považujeme teorii iniciace za vhodný kompoziční rámec pro interpretaci zaměřenou na podoby lásky a zrání hlavní postavy v novele Jozova Hanule. Nyní se s tímto kompozičním rámcem můžeme blíže seznámit.

2.1 Putování protagonistky a její proměna z Elišky v Hanu – souvislost se symbolikou jména a cesty v dějinách spásy

V této podkapitole zohledníme některé momenty z dějin spásy, které se bezprostředně týkají proměny člověka na jeho cestě k Bohu. Pozorněji se zaměříme na symboliku jména a cesty, které souznívají s vlastní iniciací a přerodem hrdinky novely Jozova Hanule v lásce.

Tezí naší práce je, že se v příběhu odehrává bytostná proměna Elišky v Hanu, lépe řečeno v „Jozovu Hanuli“, která odkazuje k christologickému a trinitárnímu určení osoby v její účasti na lásce, kterou je Bůh sám. Tato proměna v lásce může ukazovat na bytostnou proměnu života člověka v Kristu,²⁶ která se uskutečňuje jako pohyb od uzavřenosti do sebe samého (souznívající s do sebe uzavřeným erótem) k bytí ve vztahovosti (jako ve společenství *communio* lásky).

Na stavu života Elišky v Brně můžeme spatřovat, jak otroctví viny (ať už osobní nebo dědičné) narušuje plné určení člověka.²⁷ Eliška je z tohoto stavu vyvedena a postupně nachází svou pravou a trvalou identitu. Jedná se o symbolický přechod a cestu, které mají významnou roli v dějinách spásy. V biblických textech se často objevuje symbolika cesty a putování, spojená se změnou, neznámem a dobrodružstvím.

Nejnázornějším příkladem je událost exodu – vyjití Izraelitů z egyptského otroctví. Izraelský národ byl na této cestě veden z otroctví do svobody. Izrael putuje z Egypta strastiplných čtyřicet let, aby v nové zemi našel opravdový „ráj“, zemi zaslíbenou.²⁸ Zde můžeme spatřovat podstatnou iniciaci, v níž Izrael nejen dochází láskyplného spojení s Bohem, ale také všechny tři části iniciace, které jsou patrné na příběhu Jozovy Hanule. Eliška je podobně jako Izrael vyvedena vyšší mocí „z hlubiny“ velkoměsta až

²⁶ Člověk je povolán naplnit v osobním dramatickém příběhu svůj život v přesažení sebe sama. K tomu je zapotřebí, aby do svého života nechal vstoupit Boha, který jeho život přesahuje. Člověk je pak Bohem vnitřně přetvořen a tak sám také „vrůstá do Krista“, který ho proměňuje. (Srov. BROŽ, Prokop. Patřit Kristu a patřit do církve. Příběh každého křesťana. Ekleziologická reflexe nad svátostí křtu. In *Svátost křtu a obnova křestní milosti ve svátosti smíření*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2012, s. 74.)

²⁷ K problematice viny jako aktu sebeodcizení člověka srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. Lidská osoba utkaná na trojiční osnově, křest a Maria z Nazareta jako matka všech pokřtěných. In *Svátost křtu a obnova křestní milosti ve svátosti smíření*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2012, s. 51–53.

²⁸ Srov. DARRIEUTORT, André. Cesta. In LÉON-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie*. Velehrad: Křesťanská akademie, 1991, s. 49.

na vrchol horské vesnice Želary. Tato cesta je pro Elišku vlastním prostorem iniciační proměny. Stejně jako Izrael opouští i ona svůj původní styl života, a mohli bychom jej jistě srovnat s otroctvím Izraele. Eliška toto otroctví, které se projevuje zakřivením života do sebe samé, zpočátku nevnímá jako otroctví, ale naopak jako bezbřehou svobodu nezávislosti²⁹ a otroctvím se jí stává vidina života v Želarech. Věci, které jsou samy o sobě dobré (společenské postavení, život ve městě, svoboda či láska k Richardovi) v tomto příběhu ukazují svoji pokřivenost a odkazují na způsob Eliščina bytí, ve které je sama sobě horizontem.³⁰ Po dlouhé cestě plné těžkých zkoušek sama dochází k radosti ve své „zemi zaslíbené“, v Želarech, z jejichž symbolické výšky může teprve nahlédnout nedokonalost a špatnost svého původního „nízkého“ způsobu bytí. Eliška se ze svého původního stavu skrze cestu a symbolické „přejítí“ dostává do stavu plného určení. Proměna Elišky v Hanu je dynamická, směřuje od uzavřenosti ke sdílení, od jistoty vlastní sebezáchrany až po nalezení opravdové záchrany ve společenství.

Iniciace je v dějinách spásy také často spjatá se změnou jména a s putováním po cestě, která vede ke spojení s Bohem. Za všechny události zde zmíníme povolání učedníků, které je ukázkovým příkladem Božího zásahu do života člověka a pozváním člověka k životu ve společenství s Bohem.

Povolání učedníků je událost, která názorně ukazuje přiřazení člověka ke Kristu na základě povolání.³¹ Předpokladem toho je opuštění starého způsobu života i původního zaměstnání („Ihned opustili síť“). Následuje přimknutí se k Ježíši („... a šli za ním“), které znamená nový život v trvalém sdílení s Kristem, vtěleným Synem a tak i v účasti na jeho spojení s Otcem v Duchu jejich vzájemné lásky.³² V této události z dějin spásy vidíme, jak učedníci díky povolání zanechávají starého způsobu života a přijímají nové bytostné a definitivní určení. K tomuto přerodu přitom dochází – alespoň v určitém aspektu akcentovaném evangelním vyprávěním o povolání – velmi rychle. Ježíš jedná v plnosti Boží moci, která působí stvořitelcky – co Ježíš řekne, to se stane. Učedníci jsou přiřazení k Ježíši. Toto přiřazení ale neznamená okamžitou změnu smýšlení, přiřazení spíše vytyčuje celý životní program učedníků jako exodus z jejich uzavřenosti, lpění na sobě a svých představách. Ve svém povolání jsou učedníci vedeni Kristem, jejich povolání se však plně zjevuje a završuje teprve v Kristově smrti za učedníky a v jeho „mysteriu paschale“ – přejítí ze smrti do života.

Podobně také u Hany dochází k proměně náhle a zvnějšku, aniž by s tím ona byla předem srozuměna, aniž by se kdo ptal na její souhlas. Ona sama naplňuje svou existenci ve formě odpovědi na výzvu zdarma dané, dokonalé a sebesdílející lásky. Stejně jako v případě učedníků, i zde absence odpovědi podtrhuje fakt, že Hana sama,

²⁹ „Už nikdy nepocítím tak bezbřehou, tak drzou svobodu.... Vždycky jsem si myslila, že miluji samotu. To proto, že jsem ji neustále postrádala.... Konečně vím, co samota znamená. Vykolejení. Bludný kruh.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 46.)

³⁰ K možnosti uzavření se (či zakřivení) člověka do sebe srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. K. *Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, č. 49; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 35.

³¹ Mk 1, 16–18: „1,16 Když šel podél Galilejského moře, uviděl Šimona a jeho bratra Ondřeje, jak vrhají síť do moře; byli totiž rybáři. 1,17 Ježíš jim řekl: ‚Poďte za mnou a učiním z vás rybáře lidí.‘ 1,18 Ihned opustili síť a šli za ním.“

³² Srov. HOJDA, Jan. Společenství učedníků jako základ církve. *Cesty katecheze* 2011, č. 3, s. 12.

svou existencí je odpovědí, ať chce nebo ne.³³ Způsob jednání Boha s člověkem v dějinách spásy má iniciační rysy, protože působí změnu v životě člověka; tento způsob jednání se odráží také v novele Jozova Hanule.

Dalším symbolem, který je v biblických příbězích častý a který je podstatný i pro tuto interpretaci, je jméno. Hlavní postava prózy mění pod vlivem vnějších okolností své jméno Eliška na jméno Hana. Podobný motiv proměny jména se vyskytuje v Bibli například v souvislosti s Abrahámem, Sárrou či Izraelem ve Starém zákoně a se Šimonem Petrem³⁴ v Novém zákoně. Jméno je v Bibli nerozdělitelně spjato s osobou, a proto změna jména znamená proměnu celé osobnosti člověka. Hospodin mění jméno těm, kterých se výjimečným způsobem ujímá, mění jejich úděl a dává jim nový život.³⁵

Stejně jako biblickým postavám je nové jméno dáno zvnějšku, samotným Bohem, ani v naší próze si hlavní hrdinka nevybírání jména sama, ale její přiřknuto a spolu se jménem se mění ona sama i její úloha. Její jméno je tedy spjato s novým posláním, novým životem a novým bytostným určením, proto je zde patrná korespondence se změnou jména v biblickém pojetí.

Zvážíme-li nenáhodnost výběru jmen postav a budeme-li je vnímat jako symboly, mohou nám pomoci ke komplexnější interpretaci. Na začátku prózy se dozvídáme pouze křestní jméno hlavní hrdinky, Eliška. Chceme-li podat na tomto místě etymologické vysvětlení, pak Eliška je česká varianta hebrejského jména, které znamená „můj Bůh je přísaha“³⁶. Toto sousloví pro nás není zrovna čitelné, můžeme jen říci, že jméno Eliška zavazuje svoji nositelku k trvalému spojení s Bohem, který je věrný. V naší interpretaci docházíme k tomu, že dívka Eliška sice není „zbožná“, přesto je vedena Bohem k dokonalejšímu bytí.

S odjezdem do Želár se pojí přijetí nového jména – Hana Nováková. Jméno Hana pochází opět z hebrejského Channáh a znamená „milostiplná“ či „líbezná“.³⁷ Na tomto místě etymologie pomáhá našemu interpretačnímu záměru. Postava Elišky se přijetím nového jména Hana stává skutečně omilostněnou, ženou plnou milosti. Je zahrnuta nezaslouženou milostí Boží, díky níž nalézá skutečné bytí založené na vztahu totální lásky k manželu Jozovi. Také její přezdívka „Jozova Hanule“ svědčí o tom, že v Želarech již nežije sama za sebe, ale pouze jako Jozova manželka – pro její existenci je tak nutná láskyplná příslušnost k muži.

Eliška přijímá novou identitu jako Hana Nováková a později při svatbě s Jozou se stává Hanou Jandovou. Také na tomto místě můžeme příjmení pokládat za symbolická

³³ K otázce esenciální dialogičnosti lidské osoby srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba*, č. 45; s. 32. Podobné tvrzení můžeme nalézt také v díle R. Guardiniho *Svět a osoba*: „Bůh sám, ve svém tvůrčím činu, se ustanovil jako člověkovu ‚Ty‘, jímž je, ať člověk chce či nechce. A člověk je člověkem do té míry, nakolik v poznání a poslušnosti tento vztah k Bohu uskutečňuje. Pokud tak nečiní, nepřestává být osobou, protože svým bytím, které nemá ve své moci, je odpovědí na Stvořitelovo oslovení; svou vůlí se však staví do rozporu se svou vlastní podstatou ...“ (GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 120–121.)

³⁴ „Ježíš mu odpověděl: ‚Blaze tobě, Šimone... A já ti pravím, že ty jsi Petr (skála); a na té skále zbuduji svou církev a brány pekla ji nepřemohou.“ (Mt 16, 17–18)

³⁵ Srov. CAZELLES, Henri. Jméno. In LÉON-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie*. Velehrad: Křesťanská akademie, 1991, s. 162–163.

³⁶ Srov. RAMEŠ, Václav. *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křesťanských jmen*. 2. vyd. Praha: Libri, 2001, s. 364.

³⁷ Srov. KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* 4. vyd. Praha: Academia, 2006, s. 353.

pro jejich etymologický význam. Příjmení Nováková určuje postavu svým významem jako ženu, která přichází coby nová sousedka do určité usedlosti.³⁸ Přijetí nového Jozova příjmení je pro Hanu spojeno s jejím zahrnutím do Boží péče a plánu s jejím životem, který je pro ni posvěcením. Tomu odpovídá i etymologická interpretace příjmení Janda, které vychází z hebrejské podoby osobního jména Jan a znamená „Bůh je mocný“.³⁹

Zajímavého srovnání bychom došli také srovnáním jmen Josef („Bůh rozhojní, přidá“)⁴⁰ a Richard („mocný, tvrdý, silný vládce“)⁴¹. Zde bychom na základě příběhu mohli rozvinout tezi, že Richard vládne svojí silou, jedná svrchovaně ve svůj prospěch. Jozova naopak sám sebe dává k dispozici Bohu i Elišce a stává se tak nositelem Boží milosti a lásky. Jméno Josef je pro nás zásadní také kvůli podobnosti s biblickým Josefem, snoubencem Panny Marie, a to proto, že Jozova se ujímá Hany s ochotou, s jakou se svatý Josef ujímá panny Marie. Jozova je obrazem biblického Josefa ve své lásce, obětavosti, vydanosti do Boží vůle a také v tom, že jeho manželství není naplněno v pohlavním spojení s manželkou, a to i přesto, že jsou si manželé velmi blízcí.

2.2 Cesta z Brna do Želary – obraz existenciálního putování od erótu skrze agapé ke communiu lásky

Výše jsme poukázali, že výstavba příběhu ve svých základních rysech koresponduje se skutečností historického putování člověka a s jeho vrůstáním do Krista. Zde s pomocí teorie tzv. iniciačního románu zaměříme naši pozornost na symboliku místa. Místo v Bibli běžně nese určitou symboliku, ale v uměleckém vyprávění má svoje specifika - - zde nyní ukážeme, že místa v próze Jozova Hanule mají potenciál odkazovat i k různým podobám lásky. A tak Brno můžeme vnímat jako místo izolovaného erótu, výstup do Želary přes Šádovu Hut' jako místo agapé a nakonec i Želary (vesnici, chalupu a hory) jako místo perichoretické lásky Hany a Jozy.

Iniciačním románem podle Daniely Hodrové chápeme dílo, které ve svém žánru spojuje románovou strukturu se schématem mýtu a obřadu, a kromě snížené epičnosti vykazuje velkou míru schematizace a symboličnosti. Hrdina v něm odchází ze světa a prožívá iniciaci mystickou, jejímž cílem je božská bytost nebo Bůh. Žánrovou podobnost nacházíme také u světského románu, ve kterém je iniciace často spjata s obřadem dospělosti a momentem začlenění jedince do společenství. Iniaci je pak pojata coby vnitřní očista a nalezení identity v jiném životním stavu, který je dokonalejší než stav původní.⁴²

V novele Jozova Hanule nacházíme mnoho žánrově identických prvků s iniciačním románem či románem zasvěcení. Jedná se především o členění vývoje hrdinky do tří částí a podobnost těchto dějových fází se třemi prostory zasvěcení. Dále zde výrazně vystupuje role adepta zasvěcení i role zasvětitel. Jsou tu však také značné žánrové neshody, a to především skutečnost, že iniciace hrdinky není spojena s převtělením ani jí není dosaženo opuštěním reálného světa. Jozova Hanule vykazuje částečnou žánrovou

³⁸ Srov. MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. 2. vyd. Praha: Agentura Pankrác, s. r. o., 2004, s. 128.

³⁹ Srov. MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*, s. 128.

⁴⁰ Srov. KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?*, s. 185.

⁴¹ Srov. KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?*, s. 241.

⁴² Srov. HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 177–179.

intertextuální participaci⁴³ na románu zasvěcení, sama však není románem zasvěcení, ale světskou prózou s iniciačními rysy.⁴⁴

Základními prostory iniciace v románu zasvěcení jsou les, hranice a zámek⁴⁵ – místa, v nichž se odehrávají tři stupně zasvěcení, kterými jsou katabáze (smrt), očista (průchod vodami) a zasvěcení (vzkříšení).⁴⁶

V interpretované novele spatřujeme zásadní kontrast mezi životem Elišky v Brně a Hany v Želarech. Proměna postavy v Želarech však nepřichází okamžitě, ale pozvolna, a proto můžeme mezi Brno a Želary zařadit i jakýsi mezistav, kdy postava žije v Želarech, ale ještě není ztotožněna se svou novou rolí.

Les jako výchozí prostor iniciace je u Hodrové charakterizován jako prostor *nezasvěcení, pozemskosti, otevřenosti, smyslovosti a tělesnosti*, dokonce jako *místo symbolické smrti, spánku ducha a území tmy*. Taková charakteristika do značné míry splývá s časoprostorem Brna v době okupace. Již pouhé zasazení příběhu do doby okupace a „krvavé plakáty“⁴⁷ na zdech brněnských domů souvisejí jednoznačně se zlem a temnotou – pojem *území tmy* je velmi výstižný. Výchozí stav hrdinky, která má původně jméno Eliška, je charakterizován mileneckou vazbou na Richarda, která je nevěrná, nezávazná a nahodilá – je *tělesná, smyslová*. Eliška si připadá svobodná a v dobrém postavení – ve vztahu s Richardem těží z jeho dobré pozice mezi lékaři, připadá si důležitá jako členka odboje a jako lékařka v nemocnici. Její stav je tedy určen ryze světsky, *pozemsky*, vnějšími hodnotami jako měřítky úspěchu. Hana později v Želarech poznává, že Richardova láska byla jen pouhou iluzí⁴⁸ a hodnotí také město samé jako past a předstupeň Hitlerova pekla.⁴⁹ V Želarech si navíc uvědomuje, že si dříve, pod identitou Elišky, neuvědomovala mnoho důležitých věcí⁵⁰ a jednoduše nemohla najít pravé štěstí, protože „neuměla žít“ – proto také můžeme její původní stav ztotožnit se *spánkem ducha*.

Les podle teorie Daniely Hodrové souznívá v novele Jozova Hanule s městem jako místem vztahu Elišky a Richarda. Toto místo a jeho charakteristika pak v hledání teologického smyslu a různých podob lásky odpovídá místu erótu, který je izolovaný od lásky agapé. Eliška je ve městě uchvácená erotickou láskou k Richardovi, která postrádá osobní vazbu. Ve městě se jako v pomyslném lese ztrácí nejen Hanino já, ale i Richard, tak jako se člověk ztrácí sám sobě i společenství bytostného sdílení s ostatními, pokud je uzavřený do sebe.⁵¹ Erós bez agapé v životě člověka znamená bytí bez Boha, kdy se člověk ztrácí sám sobě tím, že ztratí své ty; jeho láska je tak jen zdánlivá. Fází

⁴³ K intertextualitě dále srov. ZACHOVÁ, Alena. *Výzva interpretace*, s. 13–22.

⁴⁴ Srov. HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Jinočany: H&H 1993, s. 179.

⁴⁵ Srov. HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu*, s. 180–181.

⁴⁶ Srov. HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*, s. 218.

⁴⁷ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 6.

⁴⁸ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 98.

⁴⁹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 79.

⁵⁰ O mileneckém vztahu s Richardem Eliška říká: „Muž jiné ženy, otec dvou synů. Mělo mě to opět snést dolů, jenže nesneslo.... S jakou lehkostí jsem nad tím mávla rukou!“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 6.)

⁵¹ Opojný erós, ve kterém není místo pro agapé, způsobuje v důsledku vždy pád a degradaci člověka. Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 4; s. 10.

symbolické smrti nacházíme v Eliščině odjezdu z Brna, spojeném se ztrátou identity a dosavadních jistot. Zde v našem příběhu „umírá Eliška“, aby se mohla zrodit Hana.

Druhým ze tří iniciačních prostorů, který tvoří předěl mezi původním stavem a stavem iniciace je jakýsi předěl, začátek iniciace, který Hodrová nazývá hranicí. Je to *přechodný prostor*, symbolizující *blízkost tajemství*. Zde před námi vyvstává ta část novely, v níž je popisována cesta do Šádovy Huti, Hanin dočasný pobyt v Šádově Huti – ta je jakýmsi *přechodným prostorem* mezi rovinou Brna a horskou vsí Želary – ale i začátek života v Želarech. V této části příběhu se Hana poprvé setkává se svou budoucností, která ji děsí, je jí odporná a naprosto cizí⁵². Ocítá se v *blízkosti tajemství* Jozovy lásky, kterou ale odmítá přijmout a jejíž ryzosti odmítá uvěřit⁵³.

Přechodový prostor tzv. hranice nacházíme v námi interpretované próze v prostředí cesty do Želar, které je spojeno s přechodem k novému jménu, stavu, vazbám i řádu života. To se v našem hledání podob lásky odráží v přítomnosti lásky agapé. Eliška/Hana je vedena a určována Jozovou nezištnou láskou, přestože ji sama ještě neumí plně přijmout či sdílet. V této části příběhu a v těchto místech se uskutečňuje stav proměny, který může nacházet ozvěnu v soteriologickém přechodu, v němž je člověk veden Kristem ze smrti do života skrze jeho cestu ze smrti do života.⁵⁴ Také Joza v tomto příběhu putuje od blízké smrti, která mu hrozí po převozu do brněnské nemocnice na začátku příběhu, k životu, do něž uvádí Hanu svoji láskou, která Haninu lásku předchází. Také zde vidíme podobnost Jozy s Kristem, který nás miloval ještě předtím, než jsme přijali jeho lásku.⁵⁵

Zámek, vlastní prostor zasvěcení je charakterizován *řádem, vládou ducha, duše a rozumu*. Symbolizuje ho jaro a léto, *nesmrtelnost, bezčasovost a světlo*. Zámek je identický s třetí fází iniciace, kterou je konečné zasvěcení či pomyslné „vzkříšení“. V románu je to doba, kdy Hana žije v Želarech s jasným vědomím přijetí Jozy a kdy se Jozova láska k ní stává opětovanou. Tato etapa života je pro Hanu formativní, Hana nachází životní štěstí, které si dříve ani nedokázala představit. Její život je jakoby *prosvětlen* poznáním života ve vztahu výlučné manželské lásky. Hana se dokonale začlenila do *řádu* lásky, který přijala v ústředním momentu svatby s Jozou. Ve svatbě se tomuto řádu lásky podřídila rozhodnutím ve smyslu „výhradně tato osoba“ a „navždy“.⁵⁶ Přijetí řádu lásky je nutně spojeno s osvobozením člověka od sebe samého a s vyjitím ze svého já, díky němuž Hana přijímá také řád společenství vesnice, kterému nyní rozumí, a život v Želarech ji činí šťastnou. V opozici k dřívější nepravdivé

⁵² „Přežít pár měsíců. Bála jsem se pomyslit: roků... Zápasím s bludičkou všech zbabělců, s touhou spasit se sebevraždou... Přežít za každou cenu? Stát se hadrem na cizím prahu? Právě k tomu se nezadržitelně blížím.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 21.)

⁵³ „Ke stolu si sedal s nepochopitelnou chutí, jakoby ho místo mých ubohých kreací čekalo posvícení. Někdy jsem se z toho div nerozbrečela. Sledovala jsem Jozu s trvalým podezřením a čekala jsem, kdy se vybarví. Neměla jsem důvod dělat si iluze.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 43.)

⁵⁴ Srov. BROŽ, Prokop. Pařit Kristu a pařit do církve. Příběh každého křesťana, s. 71.

⁵⁵ „... v něm si nás již před stvořením světa vyvolil, abychom byli svatí a bez poskvrny před jeho tváří“ (Ef 1,4)

⁵⁶ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 6; s. 12.

milenecké lásce můžeme spatřovat v nynějším „cudném či panenském“⁵⁷, přesto však štěstím a pravou láskou naplněném, manželství s Jozou jistou *vládu ducha a duše* nad tělesnou žádostivostí. Této fázi příběhu je nějakým způsobem vlastní také *bezčasovost* a *nesmrtelnost* – tu spatřujeme v síle prožitku láskyplného sejetí Hany s Jozou. Hanu zkušenost vztahu s Jozou i zkušenost života v Želarech ovlivňuje natolik, že se při poválečném návratu do Brna nedokáže začlenit do běžného městského života, který je pro ni cizí. Ačkoli je v té době Joza mrtvý, Hana po něm stále truchlí a zůstává věrná jemu⁵⁸ i svému vesnickému způsobu života⁵⁹.

Prostor, který Hodrová charakterizuje pojmem zámeček, souznívá v interpretované novele s Želary, a to především s chalupou Jozy a Hany a s horami (zde jsou patrná hlavně vyvýšená místa, o kterých se zmíníme dále). V charakteristice těchto míst nacházíme jejich souvislost s *communiem* lásky jako místem lidského spočinutí a bytí „v“ Kristu, „v“ Duchu, v účasti na lásce Otce a Syna.⁶⁰

2.3 Proměna z Elišky v Hanu ve fázích odloučení – pomezí – přijetí: iniciace v dokonalé lásce

Potom, co jsme na teorii románu zasvěcení demonstrovali, jakou mají významná místa v novele souvislost různými druhy lásky, ukážeme nyní na teorii Arnolda van Gennepa různé fáze iniciace – odloučení, pomezí, přijetí, související se změnou životního stavu. Tyto tři fáze nacházejí ozvěnu v hybných momentech příběhu, ale postihují i důležité fáze bytostné proměny člověka v lásce, k níž román odkazuje. Tyto fáze se dokonce zcela kryjí i s osobními postoji protagonistů – odloučení tak nachází výraz v odloučení Elišky od Richarda a brněnského statusu, který ukazuje nedostatečnost lásky; podobně i fáze přijetí je vyjádřena v aktu, ve kterém Hana přijímá Jozu, ale i sama sebe jako bytost určenou v dokonalé lásce.

Francouzský etnolog, religionista a folklorista Arnold van Gennep se zabývá iniciací ve smyslu začlenění jedince do společenství dané kultury⁶¹. Takové začlenění se většinou děje formou iniciačního rituálu a často je spojeno se začleněním mladistvého do společenství dospělých. Takový obřad je v mnohých kulturách spojen se ztrátou původních vnějších rysů osoby a s přijetím rysů nových, jedná se zejména o symbolický

⁵⁷ „Schoulila jsem se ke svému muži, protože hřál. Otočil se na bok a jeho volná paže se na mě snesla jako křídlo anděla.... Nedělo se vůbec nic. Spali jsme si v náručí jako dvě děti. (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 41.)

⁵⁸ „Stačilo z mé strany velmi málo – Richard mě pozval do Grandu – abych se stala Richardovou třetí ženou.... Pro jedno by však porozumění neměl. Kdyby pochopil – a pochopil by brzo –, že v jeho náručí vzlykám po Jozovi.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 110.)

⁵⁹ „Ponechala jsem si dlouhé vlasy a Ženin účes, přestože je to nepohodlné a pracné. Říkají mi Ledová krása.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 110.)

⁶⁰ V dané souvislosti stojí za pozornost, že metaforickým jazykem můžeme mluvit o Duchu svatém jako nekonečném „prostoru“ či „místu“ vzájemnosti Otce a Syna. (Srov. HOJDA, Jan. *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha*, s. 242.) Opíráme se přitom o charakteristiku osoby Ducha jako subsistujícího aktu vzájemnosti („my–aktu“) Otce a Syna. (Srov. MÜHLEN, Heribert. *Der Heilige Geist als Person*. 5. Aufl. Münster: Aschendorff, 1988, s. 157.)

⁶¹ Srov. SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000, s. 175.

oděv, jméno a účes. Gennep nazývá rituál přechodovým rituálem⁶² a pojmenovává tři fáze iniciace, které jsou s rituálem spjaty ve všech kulturách. Jsou jimi fáze odloučení, pomezí a přijetí.

Fázi odloučení můžeme stručně charakterizovat jako zanechání původního stylu života. Je spojena s opuštěním původních zvyků a symbolů, které účastníka iniciace poutaly k jeho původnímu statusu.

V Jozově Hanuli je tato fáze jasně demonstrována na Eliščině nutném opuštění Brna, ale i ztrátě všech původních znaků její osobnosti a statusu, spojeného se životem v Brně. Eliška v jediném momentu ztrácí své vznešeně znějící jméno a v ohrožení života přijímá nové, obyčejnější jméno Hana. Ve stejné chvíli ztrácí i Richarda, svoji domnělou oporu⁶³, ale i Slávka, který je jejím jediným pravým přítelem. Svým útekem z Brna se také nutně vzdává zaměstnání v nemocnici. Odjezdem z Brna tak Eliška ztrácí původní identitu, přesněji řečeno jméno, společenský status i dosavadní vztahy. Po příjezdu do Želár je navíc nucena vzdát se svého oblečení i moderního krátkého účesu městské ženy. V této chvíli je její „odloučení“ završeno, nyní nemá nic ze své staré identity – jméno, účes, šaty, společenské postavení ani původní vztahy.

Eliška není na svou iniciaci připravena a nepodstupuje ji dobrovolně, nýbrž jen ze strachu o život. Cítí se ztrátou své identity značně omezena, deformována, můžeme říct až „znásilňována“. Cítí zoufalství a opuštěnost. Z vybraného úryvku vyplývá nejen nedobrovolnost odloučení, ale především důraz, kladený na vnější změnu, týkající se oděvu a účesu.

„Žeňa tě oblékne.“ Propukla ve mně bouře. Proč by mě měla oblékat? Světlé, střízlivé šaty, v nichž jsem přijela a v nichž v tomhle zapadlém koutě mohu jít i na svatbu, si obléknu sama. Žeňa odběhla... „Můžete si vzít buď paruku a tyhle šaty, nebo závoj a tohle.“ Upozornovat Žeňu na to, že se nechystám na maškarní merendu, by asi byla ztráta času. „Děkuji, mám docela slušné oblečení.“ „V tom nemůžete jít.“ „Proč?“ „Hlavně kvůli vlasům. Doma noste tohle.“ Podala mi dva šátky, jeden modrý s vyšívaným krajem, druhý béžový, rovněž vyšívaný. „Než vám vlasy dorostou.“ Zatím jsem rostla sama. Dostala jsem se do područí idiotských tradic divokého kmene, pro nějž něco jako právo osobnosti nemá obsah. Zvolila jsem závoj, protože se mi zdál uhozenější.⁶⁴

Tato fáze je z hlediska Eliščina určení v lásce opuštěním soběstačného erótu, v němž je člověk sám sobě horizontem a druhý člověk je pro něj jen nástrojem. Toto původní určení Elišky se však hroutí, proto zde dochází k odloučení od sebe i druhých a k opuštění starého určení.

V antropologii je pomezí dobou bolestivých zkoušek a vyznačuje se absencí rysů minulého i budoucího sociálního statusu účastníka. Účastník iniciace tak v této fázi není zakořeněn ve své identitě, protože tu minulou ztratil, ale novou ještě nepřijal.

Pro Hanu je tato fáze velmi náročná, složitá a poměrně zdlouhavá. Co se týká jména, můžeme říci, že je to stav Hany, která už není Eliškou, ale ještě není ani „Jozovou Hanulí“. Je zasazena do života v Želarech, ale ten je pro ni svými zvyky naprosto cizí a nepřehledný.⁶⁵ Nosí oděv vesnické ženy, ale necítí se v něm dobře. Bydlí v chalupě, která jí připadá jako místo vlastního zatracení, nikoli jako domov.⁶⁶

⁶² GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1996.

⁶³ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 14.

⁶⁴ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 37–38.

⁶⁵ „Duchem nepřítomná jsem se klidně rozhlížela a zkoumala podivuhodný rituál. Jako vždy mě přitahovaly tváře. Někteří horalé byli drsně krásní, jiní hrubí a neotesaní. Jejich zájem o mou osobu byl

Hanu však mezi tímto vším nejvíce tíží neprobádanost povahy vlastního manžela a její vztah k Jozovi. Jeho ohleduplnost a dětská naivita jsou vlastnosti, ve kterých se nemůže vyznat, a proto jí chvílemi připadá, že si vzala naprostého primitiva a ubohého prostáčka⁶⁷, chvílemi těmto jeho povahovým vlastnostem nevěří, myslí si, že je Joza předstírá, a ona s napětím čeká, kdy ukáže svou pravou tvář a začne na ni být hrubý, jak je to u mnoha želarských mužů běžné.

Pomezí reprezentuje skutečnost určení člověka v lásce agapé. Člověk je druhými zachraňován a plně přijat v nich. Hana je plně přijata druhými lidmi, kteří jí zprostředkovávají agapé, vážou se na ni bezvýhradnou láskou, ona však zatím neodpovídá celým svým bytím na jejich lásku.

Antropologická fáze přijetí je charakteristická přijetím účastníka iniciace do společenství, které mu dává nový status s jasně stanovenými právy a povinnostmi. V této fázi účastník také plně přijímá symboly nového statusu a považuje je již za vlastní.

Stejně také Hana postupně dobrovolně přijímá identitu Jozovy manželky i přezdívku vesničanu „Jozova Hanule“. Navíc se plně ztotožňuje s úlohou vesnické ženy, která jí dříve přišla velmi potupná a degradující. V této úloze dokonce nachází dosud nepoznané štěstí a radost z práce, kterou vždy chápala jako potupnou. Chalupu začíná považovat za domov, v jehož stínu se jí brněnský byt jeví jen jako mrtvá nora.⁶⁸ Hanule dochází k dokonalejšímu poznání důležitých životních hodnot, kterými jsou oddanost, věrnost, pokora a především život ve vztahu zavazující lásky a důvěry. Dlouhé vlasy zapletené po vzoru želarských žen jsou pro ni znamením úplné závislosti na Želarech a také znamením osobního určení, které jí dává novou, plnější formu bytí. Nové jméno i účes jsou pro ni nyní tak samozřejmé, že se jich nevzdává ani po svém opětovném návratu do Brna. Ze všeho nejpevnější je však láskyplná vazba k Jozovi, která ji formuje⁶⁹ a zavazuje k věrnosti i po jeho smrti a odchodu ze zničených Želar.

Fáze přijetí odkazuje v novele k určení člověka communiem lásky, ve kterém je sám veden trinitární láskou tak, že je přijatý a proto i sám sebe daruje a perichoreticky přijímá druhého.

Jak jsme již zmínili, můžeme proměnu hrdinky novely Jozova Hanule rozdělit do tří fází, a tedy ji i porovnat s antropologickým členěním iniciace Arnolda van Gennepa. Jeho teorie je naší próze blízká díky zaměření na opouštění a přijímání symbolů, spjatých se statusem hrdiny - účastníka iniciace. Takové symbolické proměny, jako je změna jména, oděvu i úpravy vlasů jsou v Jozově Hanuli jasně patrné. Navíc Gennep formuluje svoji teorii přechodových rituálů v souvislosti s iniciací dospělosti, která je v novele rovněž zřejmá. (Eliška je čerstvou absolventkou medicíny, je svobodná, a tedy není vázána k žádné jiné osobě.) Milenecká láska k Richardovi nemůže být

dokonale povrchní. Přijali mě jako nijak pozoruhodný samorost, s nímž si chvilku pohrávali.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 38–39.)

⁶⁶ „Sedla jsem si na lavici. Zděšení přecházelo v hysterii. Zítra se sem, do této rezidence, vdám... Když jsem třas přemohla, cítila jsem se zbavena všech pocitů. Ovládla mě lhostejnost... Bez vodovodu, bez elektřiny a dalších deset bez. Místo mého zatracení.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 35.)

⁶⁷ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 26–27.

⁶⁸ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 45–46.

⁶⁹ Cestou na hřbitov k hrobu Jozovy matka Hana zažívá něco, co ji přesahuje, v naprostém mlčení dochází ke sjednocení s Jozou. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 56.)

prezentována jako vnější soudržnost Elišky a Richarda, je jen „veřejným tajemstvím“.⁷⁰ V díle není ani zmínka o Eliščině původní rodině, Eliška tedy vystupuje jako „solitér“. Nachází se ve věku, kdy má převzít zodpovědnost, zakotvit ve společnosti, osvědčit se v práci a najít své uskutečnění ve vztahu k blízké osobě. Iniciace, kterou prochází, je v tomto smyslu vpravdě iniciací dospělosti. Eliška se v Želarech vdává a získává zde novou životní roli, která je sice v protikladu k jejím představám o vlastním uskutečnění, ale která ji zároveň trvale formuje a pozvedá její život k dokonalému naplnění.

⁷⁰ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 15–16.

3. Eliška a Richard – sebestředný erós

Tematicke proměny hlavní protagonistky jsme se v předchozí kapitole věnovali z jednotlivých hledisek tří momentů proměny člověka na cestě dějinně-spásného vrůstání do Krista (2.1), dále tří míst symbolizujících životní mezníky hrdinky novely (2.2) a nakonec tří antropologických fází iniciace (2.3). Ve všech zmíněných aspektech se nám příběh Jozovy Hanule ukázal jako obrazné ztvárnění procesu proměny člověka v lásce a jeho přechodu od sebestředného zaměření k účasti na communiu trojiční lásky.

Po tomto vytyčení základního tematického rámce naší interpretace se podrobněji zaměříme na jednotlivé části příběhu, které zobrazují tři fáze proměny protagonistky na cestě jejího určení. Nejprve upřeme naši pozornost na tematiku hledání hrdinky sebe samé prostřednictvím erotické lásky, abychom v následujících kapitolách poukázali na její proměnu, za kterou vděčí nezištné lásce (agapé) a která ji přivádí k plnosti bytostného sdílení ve společenství bezpodmínečného sebedarování a přijímání (tedy v communiu dokonalé lásky).

V této kapitole se zaměříme na první ze tří etap Eliščina putování a vývoje v lásce. Tímto výchozím bodem je milenecká láska Elišky a Richarda, zařazená do prostředí Brna, kde Eliška pracuje jako lékařka. Nejdříve si povšimneme časoprostoru, který nese plno důležitých významů, poté děje a s ním spojeného určení Elišky, ale také jejich vnějších atributů – jména, šatů, účesu a společenského postavení.

3.1 Anonymní město jako prostředí iluzorní lásky Elišky a Richarda

Z hlediska časoprostoru se v první části novely ocitáme v Hitlerem okupovaném Brně. Doba války je pro Elišku paradoxně šťastnou, cítí se svobodná a díky válce zažívá také vzrušující dobrodružství odboje, který si nespojuje takřka s žádným rizikem či ohrožením života.

Prostředí velkého města je anonymní, člověk se zde může ztratit, každý je v zásadě nahraditelný, což lze demonstrovat například na účtě k mrtvým. Eliška odsuzovala „chození na hroby“, ač sama v dětství osiřela. Tento rituál jí ve městě připadal vyprázdněný, ryze formální a odlidštěný.⁷¹ Městská krajina je vysoce zkulturněná, transformovaná, a jako taková postrádá svoji svébytnost, osobitost. Ve městě se stírají rozdíly mezi mužem a ženou, Hana sama zastává prestižní povolání, má dobré společenské postavení a je schopná zaopatřit sebe samu bez pomoci muže. Takzvaně ženským pracím se v kolektivu vyhýbá, protože je chápe jako ponižující.⁷²

Lidská obydlí jsou oddělena ploty, každý má přesně vymezený prostor pro život, kam se uzavírá před ostatními. Eliška si to uvědomuje po příchodu do Želár, kde ji ohromí skutečnost, že zde neexistují ploty a že nikdo svoji chalupu nezamyká.⁷³ Tato oddělenost je nerozlučně spjata s nezávislostí na druhých lidech⁷⁴, která je prezentována jako pravá svoboda člověka. Eliščin byt je popsán nepřímo, dozvídáme se o něm až

⁷¹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 53, 56.

⁷² Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 44.

⁷³ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 42.

⁷⁴ Eliška, přitulená k Jozovi, který ji zahřívá, si uvědomuje, jak jí bylo dřív vždy protivné ležet s někým v posteli. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 57.)

díky srovnání s želarskou chalupou. Jisté je, že k jejímu městskému bytu patří umělé (elektrické) světlo i teplo, které je naprosto samozřejmé a na rozdíl od života na vesnici nijak nesouvisí s osobním nasazením člověka. Nábytek i doplňky jsou koupené, a tedy se neváží k žádné konkrétní osobě, která by je pro její byt vytvořila. Když si pak postava s přispěním sousedů sama zařizuje chalupu, přemýšlí nad svým původním bytem, který ji při srovnání s chalupou připadá jako neosobní, mrtvá nora.⁷⁵

Souhrnně můžeme říci, že již samotné ztvárnění prostředí, do kterého je zasazena láska Elišky s Richardem, odkazuje nepřímo k tematice anonymity a uzavřenosti člověka vůči bytostnému sdílení, hluboké mezilidské a meziosobní vzájemnosti a tak i společenství věrnosti a lásky. Městské prostředí, které je v rámci interpretované prózy ztotožněno s prostředím (a v symbolické rovině s existenciálním prostorem) mileneckého vztahu zmíněných protagonistů, tak do značné míry evokuje přesvědčení, že i příslib lásky Richarda a Elišky je pouze zdánlivý a tato láska se nakonec ukáže jako iluzorní.⁷⁶ Vlastnímu ztvárnění tohoto vztahu se budeme věnovat v následující podkapitole.

3.2 Milenecký vztah Elišky a Richarda

Vztah Elišky a Richarda můžeme charakterizovat pojmem nevěra. Richard je ve vztahu s Eliškou nevěrný své manželce. Eliška chápe, že její láska s Richardem je „zapovězená“ a že vztahem s Richardem vlastně podvádí Richardovu rodinu, jakkoli to jejich okolí přijímá jako „veřejné tajemství“.⁷⁷ Vrchol nevěry však spočívá v samotném jádru mileneckého vztahu – Richard Elišku okouzluje a ona se do něj zamilovává⁷⁸, Richard sám se však vztahem k Elišce nenechává zavazovat a v situaci ohrožení dává přednost záchraně vlastního života a opouští ji. Z hlediska rozhodování mezi vlastní záchranou a nasazením se pro druhého se ukazuje zjevným, že Richard nechová vůči Elišce opravdovou lásku. Eliška tak zůstává v existenciálním smyslu opuštěná a ve své situaci reprezentuje ztrátu takového určení, které pro sebe vyžaduje lidská osoba. Nevěra Eliščina protějšku tak nabývá obecnější rysy a vyjadřuje skutečnost, že lidská osoba pro sebe vyžaduje ničím nepodmíněnou lásku; v opačném případě by skončila jako (v existenciálním smyslu) „zneužitá“.

Eliška je tak určena vztahem nevěry, dále ji samotnou určuje především participace na Richardově společenském postavení. V novele lze vysledovat, že si Eliška sama sebe cení jen jako Richardovy pravé ruky, svoji hodnotu nalézá jen v závislosti na Richardovi. Vztah Elišky a Richarda je touto skutečností značně pokřivený, Richard se nachází v roli jakéhosi vykořisťovatele, Eliška je obětí, která nechápe, že pro Richarda není osobou, s níž chce sdílet život, ale že je pouze jakousi jeho „ozdobou“, kterou on může kdykoli odložit. Eliška s Richardem se nacházejí ve vztahu tělesné žádostivosti, která nemůže skutečně naplnit jejich srdce. Jejich láska, coby nezřízený erós, ve kterém

⁷⁵ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 45.

⁷⁶ S tím ostatně souvisí také skutečnost, že Hana (jako „obnovená“ či „proměněná“ Eliška) v Želarech v rámci hodnocení svého minulého života poznává, že je schopna bojovat, ba i položit život za iluze, které se jí na první pohled jeví jako pravdivé. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 98.)

⁷⁷ Eliška ví, že vztah s ženatým Richardem není správný, ale toto vědomí v sobě ihned potlačí. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 6.)

⁷⁸ „Než jsem se nadála, tonula jsem v přívalu nezvladatelného citu.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 6.)

tělo není podrobena Duchu, přímo ohrožuje jednotu člověka jako osoby obou protagonistů příběhu.⁷⁹

Egoismus, který určuje jejich vztah, lze charakterizovat jako uzavření člověka do sebe⁸⁰ spojené s neochotou k oběti a se schopností přijímat druhého jen do té míry, která je příjemná. Takový egoismus můžeme označit jako sebeurčení člověka bez Boha, které na mezilidské rovině redukuje druhého člověka na pouhý instrument. Žádostivost způsobuje, že se vztah vzájemného obdarování mezi mužem a ženou mění na vztah přivlastnění.⁸¹ V tom výrazněji než Eliška vystupuje Richard, který Elišku instrumentalizuje – je to paradoxně Richard, který je na rozdíl od Elišky věřícím křesťanem.⁸²

Eliška se přesto subjektivně cítí v rámci mileneckého poměru povýšena⁸³, šťastná a důležitá, nachází zde dokonce svoji vlastní důstojnost. Ve skutečnosti je tato důstojnost falešná, Eliška je svojí vazbou na Richarda fakticky ponížena. Neuvědomuje si nestálost Richardovy náklonnosti, která ji staví do pozice člověka, kterého je možné kdykoli opustit.

Dovolme si ještě krátké zastavení u charakteristiky Richarda, která je zvláště důležitá v porovnání s Jozou. Richard je v příběhu popisován jako člověk, který je narozdíl od Jozy, krásný zvnějšku. Když na něj Eliška myslí, vybaví si jeho „sametový hlas“ a „moudré oči“. Richard ji dokáže utěšit a je něžný, ona je schopna odpustit mu cokoli.⁸⁴ Po přilnutí Elišky/Hany k Jozovi se Haně Richard, její milostný idol, zpětně jeví jako zkušený „sukničkář“, jehož něha a okázalá dvornost, která jí dříve poskytovala bezpečí, byla pouhým drilem.⁸⁵ Richard byl okouzující a ona se stala pouhým předmětem jeho milostné touhy.⁸⁶

Richard byl ve vztahu k Elišce tím, kdo uplatňoval „nadvládu“ nad druhým člověkem a tím podstatně redukoval jejich vztah svou vlastní žádostivostí.⁸⁷ To se jasně ukazuje poprvé při Richardově emigraci, kdy je pro Elišku naprosto nepochopitelné, že ji Richard zanechal samotnou, a to navíc bez jakékoli zmínky či rozloučení. Nechácala, že Richard „kalkuluje“ s její láskou a vypočítavě osnuje plán na vlastní záchranu nezávisle na ní. V této souvislosti zde přiléhavě pasují slova Geneze, která demonstrují situaci člověka po prvotním hříchu: „Budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“⁸⁸ Richard Elišku uměl, na rozdíl od Jozy, dobře ovládat a manipulovat

⁷⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla: katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. Praha: Paulínky, 2005, s. 141.

⁸⁰ „Skutečnost osobního hříchu dokládá, že Boží obraz není neodvolatelně otevřen Bohu a že se může uzavřít do sebe.“ (MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba*, č. 49; s. 35.)

⁸¹ Srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla*, s. 156–158.

⁸² „Víc než slova podobná modlitbě mě dojala vzpomínka na to, co nás oddělovalo. Richard je český bratr. Já nevěřím v nic.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 5.)

⁸³ „Už ve třetím semestru mi nabídl místo demonstrátorky a setkávali jsme se častěji a častěji... Vyneslo mě to na nejvyšší vrchol světa, že jsem se začala dusit nedostatkem kyslíku. Muž jiné ženy, otec dvou synů. Mělo mě to opět snést dolů, jenže nesneslo.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 6.)

⁸⁴ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 27.

⁸⁵ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 53, 54, 57.

⁸⁶ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 72.

⁸⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla*, s. 149–151.

⁸⁸ Gn 3,16

s ní. Z této zkušenosti Eliška vycházela i ve vztahu k Jozovi, který pro ni byl dlouho nečitelným právě proto, že nebyl schopen nikoho ovládat.⁸⁹

Hana také s určitou vnitřní bolestí objevuje pravdu, která jí dříve byla skryta – mezi ní a Richardem žádný vztah lásky nikdy neexistoval, byl pouhou iluzí, ve které žila. Richard pouze skoupě vyměřoval svoje emoce druhým lidem.⁹⁰ S tím souvisela také jeho profesionální přetvářka lékaře, který je odosobnělý, nehledí na lidi a rutinně vykonává svoji úlohu. Eliška na závěr dochází k přesvědčení, že ji Richard nechápe, protože se o to nikdy skutečně nesnažil a že ani nikdy nebyl jejím přítelem.⁹¹

Z výše uvedených skutečností můžeme usoudit, že láska Elišky a Richarda byla značně pokřivena oboustranným egoismem a proto nemohla dojít do své plnosti. Jejich lásku bychom mohli v návaznosti na Benedikta XVI. asi nejlépe charakterizovat jako erós, který je odtržený od agapé. Láska Elišky a Richarda je pouhým erótem, protože nabízí oběma stranám vztahu opojení, nikoli skutečné zakotvení v lásce, a tak se stává jen jakousi karikaturou lásky,⁹² která je zjevná až ve srovnání s láskou v plnosti, kterou Eliška/Hana zakouší ve vztahu s Jozou. Ve vztahu Elišky a Richarda nedochází k mezosobní úplné akceptaci, vzájemné přijetí není úplné a z hlediska nemanželského a nevěrného vztahu nevzniká jedinečné pouto, ve kterém by se sdílel dar vnitřní nevinnosti. Naopak, jeden se pro druhého stává předmětem žádostivosti a „neoprávněného přivlastnění“, čímž dochází ke vzájemné degradaci druhého na „předmět pro mě samého“.⁹³

Láska ve smyslu pouhého erótu uvádí Elišku i Richarda do stále větší uzavřenosti každého z nich do sebe a tím jim znemožňuje nalézt svoji skutečnou tvář skrze druhého. Jejich egoistická uzavřenost jim především znemožňuje otevření se nepodmíněné lásce a nalezení Boha, který je sám Láskou. Zhroucení zdánlivě pevné identity obou protagonistů v rámci jejich milostného poměru a společenského statusu zároveň odkazuje ke skutečnosti, že pokud se člověk uzavírá absolutní lásce a tak i Bohu samému, zpronevřuje se své vlastní osobnosti; odcizuje-li se svému prvotnímu určení v nekonečné lásce, odcizuje se nakonec – jakkoliv se jeho pozice ve vlastním světě může zdát pevnou – především sám sobě.⁹⁴

⁸⁹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 72.

⁹⁰ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 71.

⁹¹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 110.

⁹² Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 4–6; s. 9–12.

⁹³ Srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla*, s. 92.

⁹⁴ K tomu srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla*, s. 134.

4. Eliščina proměna v Hanu

– setkání s nezištnou láskou agapé

Eliška prochází vlastní iniciací v lásce ve třech fázích. První fázi lze charakterizovat jako vládu sebestředného erótu. Tato vláda se neprojevuje pouze v původním určení postavy coby Richardovy milenky, ale ve svých konečných důsledcích se ukazuje jako ztráta. Je totiž završena v odloučení protagonistky od svých iluzorních jistot; příslib sebestředného naplnění Elišku nakonec odděluje nejen od jejího milence, ale přivádí ji i ke ztrátě představ o vlastní identitě. Můžeme-li v souladu s antropologickými přístupy popsat završení první etapy iniciace postavy v lásce jako situaci odloučení, můžeme zároveň upřít naši pozornost k další etapě, která je charakterizována jako fáze pomezí. V jejím rámci Eliška definitivně ztrácí původní určení a zároveň není schopná přijmout určení nové.

Eliška žijící v Brně nevnímá svoji smrtelnost ani své osobní limity.⁹⁵ Jediným horizontem je sobě sama. Absolutní veličinou, která je její oporou, totiž není všemohoucí a milující Otec, ale Richard, domnělá opora, základ jejího života, který se při prvním náporu hroutí a ona zůstává sama a ve svém nitru hluboce opuštěná.⁹⁶

Tato opuštěnost Richardem jí však umožní vnímat opravdovou, nezištnou lásku, která má vykupitelské rysy a která ji zachraňuje nejen od tělesné smrti, ale také od zmaru vlastního života. Eliška po zkušenosti sebestředného erótu zvnějšku zakouší sebedarující a zachraňující lásku agapé.⁹⁷

Je to nejprve záchrana, o které si Eliška myslí, že ji nepotřebuje, protože s Richardem jí žádné nebezpečí nehrozí. Takové je její setkání se starými manželi, kteří ji ukryjí ve svém bytě a za cenu riskování vlastních životů zachraňují její život. Tato záchrana je skutečnou záchranou v ohrožení života, ač to Elišce v onu chvíli nezcela dochází.

Po náhlé zprávě o tom, že Richard emigroval, si Eliška ve svém bezbřehém zoufalství a osamění uvědomuje, jak moc ji má rád Slávek a jak se za ni nezištně obětuje a působí její záchranu od jisté smrti, a to za cenu vlastního života.

Do třetice tuto záchranu Elišky dokonává Joza, který naplňuje Slávkem připravený plán záchrany. Joza Elišce dává všechno co má, svůj život i sám sebe. Přičleňuje Elišku do svého života a uprazdňuje jí místo ve svém srdci. Eliška s Jozou zažívá záchranu od nebezpečí smrti díky jeho ochotě, která ji přivádí do společné chalupy v Želarech. Mimoto však Joza zachraňuje Elišku svou nezištnou láskou, ve které ji totálně přijímá a dává jí sám sebe, aby po jeho boku mohla nalézt skutečné štěstí.

⁹⁵ Jako členka odboje si nepřipouští, že touto činností riskuje život svůj, ale i Slávkův a Richardův. Dochází jí to až po setkání s mužem z gestapa, které jí donutí ukrýt se v bytě manželů Otychových. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 9.)

⁹⁶ Ke klamavosti sebeurčení bez Boha se vyjadřuje Vladimír Boublík: „Člověk je pokoušen vykládat si svou situaci ve světě a možnosti svého bytí klamně. Jeho titánská touha ho svádí k přesvědčení, že na uskutečňování své budoucnosti stačí sám a že je na Bohu nezávislý.“ (BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 95.)

⁹⁷ Láska agapé se podle Josefa Zvěřiny projevuje otevřeností, očekáváním, blízkostí, přítomností, setkáním, sebedílením, účastí, milosrdenstvím, společenstvím, jednotou a plností. Zvěřinův koncept agapé jako dokonalé lásky Boha se odlišuje od konceptu Benedikta XVI., který spatřuje dokonalost a plnost lásky ve sjednocení erótu a agapé. Přesto se však můžeme inspirovat projevy lásky agapé, které Zvěřina ve svém díle popisuje. (Srov. ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé: dogmatika*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 25–42.)

4.1 Staří manželé, poskytující Elišce úkryt před gestapem

Výrazný prvek nezištné záchrany vstupuje do Eliščina dosud sebestředného života skrze staré manžele Otychovi. Když Eliška vchází do domu s tajným poselstvím v obálce, jde za ní po schodech „gestapák“ a byt, ke kterému má Eliška se zprávou namířeno, je policejně uzavřen. Eliška se ocitá v pasti. Nemá-li se prozradit, musí předstírat, že míří do jiného bytu, od kterého však nemá klíče; muž sestupující po schodech proti ní ji neustále sleduje. Eliška ve veliké úzkosti spatřuje, že dveře bytu, k němuž došla, se zlehka pootevřely. Ona s předstíranou samozřejmostí vstupuje, zavírá dveře, za nimiž muže z gestapa zanechává a před sebou spatřuje dva staré manžele, kteří ji zvou dále. Eliška u nich zůstává do doby, než pronásledovatel odejde, pak opouští jejich bezpečný úkryt a vydává se za Richardem.

Eliška se ocitá v nové situaci, která jí otevírá cestu lásce a zachraňuje ji. V této fázi příběhu se opět blíže podíváme na to, co Elišku určuje, jaké je její jméno, oděv a společenský status. Setkáním se starými manžely se totiž vše na okamžik mění a určuje Eliščino další směřování.

V předchozí kapitole jsme zmínili, že Eliška byla dosud určena pouze sebestředností lásky erós, a to totální vazbou na Richarda, který jí byl falešnou oporou. Její příjmení nebylo zmíněno, charakterizována byla jen libozvučným jménem Eliška, nosila pěkné, střízlivé šaty velkoměstského stylu. Svoji osobní hodnotu odvozovala ze vztahu s Richardem a ze svého dobrého společenského postavení brněnské lékařky a Richardovy milenky.

Nyní Eliška ztrácí svoje dosavadní určení a tato chvilková ztráta vlastně předznamenává definitivní ztrátu původního určení, která přichází ihned poté, co z jejich bytu odejde. Manželé se Elišky neptají na jméno, povolání ani na úkol, který má v domě splnit, protože nic z toho nepokládají ve vztahu k ní za důležité. Nepřijímají ji tedy kvůli vnějším okolnostem, ale jako osobu, která má hodnotu sama v sobě, což dokazuje skutečnost, že kvůli její záchraně riskují vlastní životy. Z vnějších věcí, které ji charakterizují, si můžeme povšimnout, že si Eliška poprvé zakrývá vlasy šátkem, aby skryla svoji totožnost, když opouští byt Otychových. Stejně tak bude ze začátku „skrývat svoji identitu“ v Želarech do doby než jí vyrostou vlasy. Šátek na hlavě je znamením pomyslného mezistavu⁹⁸ mezi brněnskou Eliškou a Jozovou Hanulí.

Manželé jsou k ní velice otevření a pohostinní – otevírají jí dveře, i když se tím sami stávají gestapu podezřelí, na nic se Elišky nevyptávají, nabízejí jí, aby si umyla ruce, starý pán se stará o to, aby si příjemně sedla a pouští hudbu z rádia pro Eliščino uvolnění. Stará paní přináší Elišce, sobě i manželovi čaj a kontroluje, kdy odejde „gestapák“ z domu. Na závěr jí nabízejí, aby u nich přenocovala. Tím vším pro neznámou dívku riskují vlastní životy, přijímají ji láskyplně do svého společenství (což vyjadřuje společné poslouchání hudby i společný čaj ze starobylých šálků), ve kterém Eliška může najít klidné spočinutí.

Eliška je však zaskočena nenadálou situací, na kterou nebyla připravena. Proto ihned jak je to možné opouští byt manželů Otychových, a to beze slov díky i bez uvědomění toho, jak velkou službu jí manželé nabídli a jakou sebezničující a obětavou lásku jí prokázali. Eliška si u Otychových automaticky myje ruce a poprvé jí dochází hlubší

⁹⁸ Jde o mezistav, ve kterém Eliška podle teorie Arnolda van Gennepa ztrácí rysy minulého stavu, ale ještě nepřijala rysy stavu „zasvěcení“. (Srov. SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*, s. 175.)

smysl tohoto úkonu.⁹⁹ Uvědomuje si, že si doposavad nade vším „myla ruce“, aby nemusela převzít odpovědnost, kterou nechávala ležet na bedrech svých společníků Slávka a Richarda. Situace ohrožení jí poprvé dává zapomenout na sebe a obrací její pozornost k Richardovi, o jehož život se začíná bát. V setkání s manželi se Eliška poprvé krátce setkává s realitou ohrožení života, která jí dává zapomenout na sebe a zároveň také možnost reflexe dosavadního sobeckého zaměření vlastního života.

Eliška se setkává se starými manželi jako s cizorodým prvkem, spojeným s letitou věrností, vytříbenou láskou a poutem manželství. Eliška později říká, že kdyby nepoznala Jozu, nikdy by nepochopila „tajemství starých manželů, kteří spolu prošli životem a bok po boku přijímají na konci cesty společný hrob“.¹⁰⁰ Ve fázi setkání s manželi Otychovými tedy Eliška není schopná reflektovat jejich vzájemnou lásku, ve které ji přijímají, jejich vztah i způsob chování jí není lhostejný, spíše ji provokuje jejich jednota.¹⁰¹ Setkání s agapickou láskou manželů, která jí zůstává v paměti a předznamenává další směřování Elišky samé.¹⁰²

4.2 Slávek a jeho plán na záchranu Elišky

Slávek je Eliščin „nejlepší kamarád, což je víc než bratr“,¹⁰³ spolu s Eliškou prožíval studentské recese a oba si byli velmi blízcí. Už dříve se jí snažil chránit v její odbojové činnosti svými nouzovými plány, ona tím však opovrhovala jako zbytečností.¹⁰⁴ Nyní, před cestou do Želar, si Eliška uvědomuje, že Slávek, na rozdíl od milovaného Richarda, zůstal s ní, aby ji zachránil. Sám připravil pro všechny případy plán k její záchraně.

„Nevěděli, kdy spadne klec. Jinak by mě za Dobřanským a Fojtkovou neposlali. Má úniková škvíra však byla pro všechny případy dokonale připravena. Ve vypjatých chvílích jsem měla dar jasnozřivosti. Slávek, ne Richard, byl mozkiem akce.“¹⁰⁵

Dále si nyní, již bez zaslepení Richardovou domnělou láskou, uvědomuje, jak moc je jí Slávek drahý. Za zmínku stojí také Slávkovo celé jméno Radoslav Chládek. V literatuře jména osob často nabývají symbolické hodnoty, a proto můžeme spatřovat jistou charakterovou podobnost osoby se symbolikou jejího jména. Jméno Radoslav je odvozeno od staroslovanského „radět“ ve významu starat se.¹⁰⁶ Příjmení Chládek pak může nabývat významu chládku jako útočiště před palčivým sluncem, zastíněného

⁹⁹ „,Mohu si umýt ruce?‘ Bezděčná otázka, rutina profese. Teprve když jsem ji vyslovila, uvědomila jsem si její hlubší smysl.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 8)

¹⁰⁰ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 79.

¹⁰¹ Manželé mluví jakoby dvojhlasně. Eliška si v duchu ironicky opakuje domácí jméno „Kadlouš“, kterým stará paní svého manžela nazvala. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 7–8.)

¹⁰² „Tajemství starých manželů“ lze chápat ve své podstatě jako „snubní tajemství“, které se podle Scoly nejvíce projevuje právě v dokonalé, obětující se lásce. (Srov. SCOLA, Angelo et al. *Osoba ludzka. Antropologia teologiczna*. Poznaň: Pallottinum, 2005, s. 183.)

¹⁰³ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 12.

¹⁰⁴ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 6.

¹⁰⁵ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 15.

¹⁰⁶ Srov. *Radoslav*. (9. 3. 2013) [6. 5. 2013]. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Radoslav>.

místa k odpočinku.¹⁰⁷ Významy obou slov podporují naši dosavadní charakteristiku Slávka ve vztahu k Elišce. On je oproti Richardovi tím, kdo se o Elišku stará a zároveň pouze on je tím, v jehož přítomnosti může Eliška pokojně spočinout a nabrat sil. Tato charakteristika souznívá také se Slávkovou agapickou láskou. On je pro Elišku nejbližší osoba, o kterou se může opřít. Právě on jí vybírá za manžela Jozu a přímo říká „Vsadil jsem na něho.“¹⁰⁸, dává Jozovi svoje šaty. Slávkova nezištná láska k Elišce pak pokračuje v lásce Jozově.

Setkání Elišky s obětavou agapickou láskou přítele Slávka nastává ihned po opuštění bytu manželů Otychových a navazuje na setkání s jejich agapickou zachraňující láskou. Eliška jede do nemocnice a hledá Richarda, který již emigroval. Místo něj přichází Slávek, který Elišku zachraňuje jako druhý a jeho záchrana je dokonalejší a dlouhodobější než záchrana Elišky manželou Otychovými. Slávkovo jednání pak předznamenává dokonalou, obětavou lásku Jozy Jandy, která k Elišce přichází do třetice, aby ji uvedla do plného společenství manželské lásky a tím i k účasti na lásce Boha s člověkem.

Slávkovo jednání má prorocké rysy. Slávek Elišku nezachraňuje sám, ale připravuje plán k její záchraně a vlastní záchranu svěří Jozovi, o kterém prorocky prohlásí, že Elišku miluje a že ji nikdy neopustí, ani kdyby ho to mělo stát život.¹⁰⁹ Slávek odhaluje plán spásy v osobě Jozy, sám ho nevykonává. Paradoxní ovšem je, že Slávek zároveň vnímá Jozu hanlivě – je pro něj spolehlivým, ale „nizkým“ a příliš prostým nástrojem k Eliščině záchraně.¹¹⁰ Život Elišky s Jozou v Želarech tak sám Slávek považuje za ubohý, prázdný, možná až nedůstojný Eliščina postavení, avšak za jediný možný. Svým jednáním Slávek i přes nepodobnost znevážení toho, kdo přijde po něm, připomíná Jana Křtitele, který sám člověka nezachrání, ale obrací ho a ukazuje na Ježíše, který je skutečnou spásou. Slávek stejně jako Jan připravuje této spáse cestu a uvádí tak Elišku do očekávání společenství s Bohem ve vztahu s Jozou. Pro Elišku je Slávkův záchraný plán těžko přijatelný a podrobuje se mu jen z nutnosti záchrany holého života pod cizí identitou. Plán je však nutný, nezvratný a Eliška nemá šanci ho změnit, i když ho není připravena přijmout.

V této fázi příběhu se Eliščina zásadní vazba na Richarda znenadání hroutí. Elišce však na Richardovi záleží a nedokáže pochopit, že ji beze slova opustil, že ji zanechal samotnou, aniž by ji předem varoval. Eliška je tak nově určená ne již erotickou vazbou na Richarda, ale agapickou vazbou na Slávka, která je vazbou důvěry a přátelství. Svoji nově objevenou a nově prožitou vazbu na Slávka však musí vzápětí opustit a ztratit Slávka, který jí dává pod ochranu Jozovi. Slávkův plán svatby Elišky s Jozou se jí zdá šílený, nemá však možnost volby; paradoxně však v tomto plánu, tedy tam, kde to nejméně očekává, najde Eliška skutečné štěstí a lásku, a to právě díky Slávkově iniciativě.

Dosavadní život spolu s vlastním jménem je Elišce během okamžiku zapovězen, bez vysvětlení jasnými slovy je jí dáno nové určení. Tato změna je nevratná a svým

¹⁰⁷ Srov. *Původ příjmení Chládek* [6. 5. 2013]. <http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/ola001/puvod-prijmeni-chladek>.

¹⁰⁸ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 17.

¹⁰⁹ „Sám Bůh ti seslal toho chumaje. Neboj se ho. Neopustí tě, i kdyby ho to mělo stát život.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 16.)

¹¹⁰ Slávek mluví o Jozovi jako o „chumaji z Opičích hor“, svými slovy znevažuje Jozu jako prostáčka i Želary jako „konec světa“.

způsobem „stvořitelská“ – je činem, který ji nově utváří.¹¹¹ Eliška ztratila starý status a ještě nepřijala nový. Je na útěku, už není Eliškou, přesto však ještě není plně Hanou, na své nové jméno si teprve zvyká. Můžeme říci, že se nachází na pomezí dvou stavů a tedy nemá žádný pevný status. Slávkovy šaty, symbol nezištné, opravdové lásky, teď na sobě nese Joza. Osobní hodnotu Elišce nedává žádný vnější sociální status, ale pouze Slávek a Joza, kteří pro ni riskují vlastní životy, a to na rozdíl od Richarda, který takové oběti schopen není.

4.3 Joza, vydávají za Elišku sám sebe

Třetí osobou, reprezentující sebedarující lásku, je Joza, který Elišce daruje sám sebe a svojí agapickou láskou způsobí také její otevřenost pro lásku, aby poté Eliška coby Hana mohla s Jozou vstoupit do opravdového společenství lásky, zahrnujícího erós i agapé.

a) Eliška přijímá Jozu jako první

Na setkání Elišky s Jozovou agapickou láskou je narozdíl od setkání se Slávkovou láskou a láskou starých manželů paradoxní skutečnost, že je to Eliška, která jako první tuto lásku prokazuje svému protějšku, Jozovi. Můžeme dokonce říci, že nebyť její zachraňující lásky, Joza by pravděpodobně nepřežil a nemohl by jí tak zahrnout svojí láskou. Tento paradox nastává v situaci, kdy Eliška daruje Jozovi svou krev pro nedostatek krve od dárců. Jozu do nemocnice přivezou „téměř bez krve“, navíc má stejnou krevní skupinu jako Eliška. Poté, co mu Eliška na místě daruje svoji krev, jsou oba fakticky i symbolicky „jedné krve“, svázáni pokrevním poutem.¹¹² Eliška bere Jozu jako svého „osobního pacienta“ a první „velký případ“, věnuje se mu s profesním i osobním nasazením. Říká o něm, že ho „sešila dohromady“, napravila mu kosti, nos, sešila mu obličej. Eliška mu daruje krev, „dává znovu dohromady“ jeho tělo, ujímá se ho tedy celistvě. Tímto svým jednáním zachraňuje Jozovi život a zároveň mu prokazuje nezištnou lásku agapé.

Při četbě textu novely nám může být zjevná určitá podobnost mezi zraněným Jozou a umučeným Kristem, vezmeme-li v úvahu Jozovy další christologické rysy a jeho lásku, o které bude řeč dále. Joza vzbuzuje dojem ošklivosti, ne soucitu. Jeho rozbitý obličej působí jako „nelidská, rozšklebená maska“. Elišku popuzuje, když se proto Jozovi sestry v nemocnici posmívají a sama „dává jeho obličej dohromady“. Žalostně vyhlížející Jozův obličej může asociovat mimo jiné také Eliščin rozpadlý život, na němž je cosi nelidského a ošklivého, zrcadlí se ve tváři Jozy, který ji od počátku bezmezně přijímá s celým jejím životem. Joza Elišku přijímá dokonale a je závislý na jejím přijetí – kdyby ji nepřijal (symbolicky skrze krev), nežil by. Joza by bez Elišky nemohl existovat. Oproti Richardovi tedy Joza Elišku přijímá totálně. Jak se Joza z hor octl v Brně je záhadou, byl sem přivezen „jako pozoruhodnost“, rarita. Joza je tedy Brnu a životu v něm velmi vzdálen, a nabízí se interpretační možnost, že Joza sestupuje do roviny Brna, aby se ujal Elišky a vyvedl ji vzhůru do Želár, aby ji symbolicky pozvedl.

¹¹¹ Eliška přestává být Eliškou v momentě, kdy na Slávkovu výzvu otevírá svůj nový životopis pod jménem Hana Nováková. Náhlá změna, která se s ní stala je Božím stvořitelskému působení podobna v tom, že co Bůh řekne, to se stane, protože samo jeho slovo je tvůrčím principem stvoření. (Srov. AUVRAY, Paul. Stvoření. In LÉON-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie*. Velehrad: Křesťanská akademie, 1991, s. 482.)

¹¹² Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 10.

Eliška je jediná v nemocnici, kdo ho nejen plně respektuje v jeho odlišnosti, ale také bezmezně přijímá a sama mluví o vlastním blízkém spříznění s ním – „Za dva měsíce jsem se s Jozou velmi sblížila.“¹¹³

b) Jozova agapická receptivita - plod vztahu k zemřelé matce

Hlavním rysem Jozova jednání v brněnské nemocnici je gratuita – nezištnost, se kterou přijímá nejen Elišku, ale také ostatní lidi. Zvláště pak se tato nezištnost a receptivita týká „dementního staříka“ na pokoji, tedy člověka poníženého. Joza se o něj stará ve dne i v noci, jako jediný s ním mluví, bere ho vážně a přiznává mu tak důstojnost vztahově, nikoli skrze postavení.¹¹⁴ Joza se jeví jako soucitný, ochotný a v jádru „dobrácký“.

Jozův důvěřivý vztah k životu se odráží v jeho vypravování o vlastním životě a o Želarech. Zde se vyjevuje jeho nesmírně poetické vidění světa a praktické umění žít všední život jako dobrodružství díky pokornému přijetí všeho a všech, s nimiž se setká. Tento jeho charakter byl jistě formován především matkou, k níž měl hluboký cit, a přestože ve třinácti letech osiřel, dobrá matka byla v jeho životě stále živě přítomna – „Žasla jsem, jak hluboký cit ho poutal k matce, jak prozařovala jeho dny.“¹¹⁵ Hanu později v Želarech zaskočí Joza tím, že ji chce představit své matce. „„Chtěl bych tě ukázat mamince,“ řekl Joza, „chtěl bych jí říct, že jsem se oženil.““¹¹⁶ Hana je při symbolickém setkání s Jozovou mrtvou matkou na hřbitově proti své vůli hnuta dojetím a zažívá přítomnost čehosi přesažného, co bude i nadále formovat její vztah k Jozovi.¹¹⁷ Společná cesta Hany a Jozy na hřbitov je výrazným momentem jejich vzájemného sjednocení v lásce. Můžeme říci, že láska mrtvé matky se v tomto momentu zjevuje také Haně a stává se přesažnou láskou, která spojuje Hanu s Jozou do společenství lásky, o kterém pojednáme v příští kapitole.

Vztah s matkou, který je pro Jozu živou realitou, předurčuje ostatní vztahy, do kterých vstupuje. Jeho existence je charakterizována bytím ve vztahu i tím, že nežije sám ze sebe, ale přijímá život od své matky. Joza může přijímat a nezištně obdarovávat druhé lidi, protože je sám hluboce přijat a obdarován vlastní matkou, sám je vnitřně určen tímto vztahem rodičovského obdarování. Skrze smrt se mateřství Jozovy matky Metodějky Jandové ještě více zviditelňuje a stává se znamením Božího mateřského otcovství, v němž dítě všechnu plnost života přijímá od svého nebeského Otce, což dokonale ztělesňuje Ježíš Kristus jako Syn ve vztahu ke svému nebeskému Otci.¹¹⁸

¹¹³ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 11.

¹¹⁴ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 11.

¹¹⁵ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 11.

¹¹⁶ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 55.

¹¹⁷ Tématika vztahu zesnulého rodiče a jeho dospělého dítěte je výrazná v díle Jaroslava Durycha. Vztah Jozy s jeho matkou vykazuje stejné rysy jako u postav v díle J. Durycha, např. v důstojnosti, kterou rodič dítěti předává a ve výlučném vztahu, z něhož dospělé dítě stále žije a díky němuž s láskou přijímá i druhé lidi. (Srov. HOJDA, Jan. *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha*, s. 210–229.)

¹¹⁸ „Syn jakožto Syn a tou měrou, jakou je Syn, není naprosto nic sám ze sebe a právě tím je zcela jedno s Otcem; protože Syn vedle Otce není nic, protože nemá nic vlastního, co by byl jen On, protože nestaví proti Otci nic, co by patřilo jen jemu, proto je zcela roven Otci.“ (RATZINGER, Joseph. *Úvod do křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 128.)

c) Eliščino nepochopení a nenávist k Jozovi z důvodu závislosti na něm

Období symbolického pomezí, tedy doby, kdy Hana není ztotožněna se svým údělem a příslušností k manželu Jozovi, je dobou plnou bolestivých zkoušek. Haně Jozovi nedůvěřuje, je vůči němu ostražitá a sama jen bázlivě přijímá Jozovu lásku v její ryzosti.

Dokud je Eliška Jozovou „osobní“ lékařkou v nemocnici, je jí Joza velmi blízký. To se však rázem změní v situaci, kdy se pro ni Joza stává její jedinou možnou záchranou. Eliška tuto realitu dlouho nemůže přijmout, a ačkoli jí Slávek prorokoval Jozovu lásku, nyní se jí v myšlence na budoucí sňatek jeví Joza jako odporný, „pologramotný primitiv“, s nímž nemá nic společného.¹¹⁹ Výřečný a hýčkaný pacient Joza se v Haniných očích mění v nemluvného a nevyzpytatelného budoucího manžela.

Hanino předporozumění týkající se představ života na vesnici zapřičiňuje její nenávist k Jozovi. Hana si představuje, jak bude Joza sedávat v hospodě, bude ji bít a ona bude své dny trávit mezi chlívem a plotnou. Hana se tak cítí jako Jozova kořist – polapena a vydána napospas Jozovým „tlapám“. Její úzkost je tak velká, že chvíli dokonce přemýšlí o sebevraždě.¹²⁰ Hana si uvědomuje bolestnou ztrátu svého minulého stavu, k němuž se již nemůže navrátit. Vzpomíná teď na Slávka a jejich společné přátelství, ve kterém zakoušeli bezbřehou svobodu, štěstí a volnost. Uvědomuje si, že to všechno je pryč a je přesvědčena, že svobodu ani štěstí už nikdy nepocítí. Zažívá bezmoc, ve které žije pouze jako bytost odkázaná na milosrdenství druhých. Cestou z Brna si ve vlaku uvědomuje svoji hlubokou osamocenost a prázdnotu, v níž si s Jozou nemají co říct.

Eliščina nenávist k Jozovi je zprvu nenápadná, ale graduje až ke svatební noci, kdy Eliška cítí nevladatelný hnus z představy Jozova očekávání milostného aktu. Eliška pozoruje Jozův upřený pohled a jeho nečinnost ji provokuje, protože si je téměř jista skutečností, že se od ní očekává projev erotické lásky, v níž má navíc ona sama převzít iniciativu.¹²¹ Hana se cítí povinna „neodepřít Jozovi žold“ za svoji záchranu. Ve zvyšujícím se napětí svatební noci sama vede Jozu k posteli a svléká se před ním, připravena vydat se mu napospas. Hana, doposud určována samostatným erótem, chápe lásku, kterou od ní podle jejího mínění Joza očekává, opět jako erós, čímž sama sebe poníží a pěstuje v sobě stále větší nenávist vůči Jozovi. Její zloba a nenávist je však brzy zlomena Jozovou reakcí – k projevu erotické vášně vůbec nedojde, Joza Hanu něžně líbá na obličej a pak spolu usínají bok po boku.

d) Jozova nezlomná láska agapé

Joza Haně nezištně projevuje lásku už v Šádově Huti tím, že obětuje každé pondělí a jezdí ji navštívit, i přestože pak tento den musí „napracovat“. Všechn volný čas pak spolu se Žeňou věnuje zařizování Mánkovy chalupy a přípravám svatby. Touží Haně udělat radost, a když vycítí, že ji procházky městečkem nudí, bere ji každý týden do přírody, kde se jí vybavují drahé vzpomínky na studentská léta.

Když Hanu konečně den před svatbou přivádí do želarské chalupy, sám se ujímá veškeré práce a stará se o to, aby se Hana v jejich novém domově cítila co nejlépe. Do chalupy ji uvádí jako do společného domova, který s ní chce sdílet. Důležitá je

¹¹⁹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 18.

¹²⁰ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 21.

¹²¹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 39–40.

symbolika jeho starosti – Joza je charakterizován starostí o světlo a teplo domova.¹²² Navíc do středu domova, do jeho tepla, k velkým kachlovým kamnům ozařovaným světlem petrolejky, přenáší Hanu a tak jí pomáhá, aby se sama otevřela tomuto světlu a teplu a nechala se prohřívát a prozařovat. Sám si pak sedá na zem vedle jejích nohou. Světlo v biblických textech často symbolizuje Boží přítomnost, a to přítomnost ochrannou a upokojující. Toto světlo (a teplo) je v chalupě přítomné díky Jozově přičinění. V této souvislosti se nabízí interpretovat Jozovo jednání tak, že Joza Hanu přivádí do Boží přítomnosti, vystavuje ji Boží ochraně a upokojuje ji Jeho láskou a jeho pokojem.¹²³

Téhož večera Joza na Hanino přání vypráví pohádku o husopasce, kterou mu povídala maminka.¹²⁴ Poselstvím pohádky je důstojnost a vznešenost člověka, která nezávisí ani na bohatství, ani na dobrém postavení. Chudá husopaska je v pohádce vyhoštěna z plesu vznešených lidí pro nevýznamný vnější detail – chybí jí boty, bez nichž je posouzena společností jako „nevznešená“ a „nedůstojná“. Husopaska si smí na památku z plesu domů odnést zelené perličko. Lidé hodnotí cenu člověka podle věcí, na kterých nezáleží. Každý člověk má však sám o sobě stejně velkou cenu, ať je oděn do roztrhaných či drahých a krásných šatů. Joza tak skrze vyprávění přináší Haně důležité poselství, které však ona nechápe. Ona sama bude stejně vznešená i v prostých želarských šatech a prostém zaměstnání vesnické ženy. Hana při jeho vyprávění usíná, on jí zouvá boty (takže je Hana stejně bosá jako husopaska) a odnáší ji do postele. Ráno, ještě dřív než Hana vstane, shání Joza rohlíky speciálně pro ni, roztápí znovu kamna a vaří na nich čaj. Pak přivádí Žeňu, aby Haně pomohla s oblékáním.

Naprosto odzbrojující je pro Hanu Jozovo vyznání dávné nevěry o svatební noci, kterým se Joza odevzdává Haně definitivně celý, i se svou minulostí. Joza se stejně jako ona kdysi setkal s láskou izolovaně erotickou, když ho místní běhna Běta Látalová přinutila, aby se s ní miloval. Byla to Jozova jediná erotická zkušenost a doposud ji vnímá jako svůj velký hřích a dokonce jako nevěru vůči své budoucí manželce Haně.¹²⁵ Hana, která dlouho a dobrovolně podváděla s Richardem jeho ženu a nepokládala to nikdy za hřích, natož za nevěru budoucímu manželovi, Jozovo vyznání nechápe a protože vůbec netuší, jak odpovědět, formálně Jozu políbí. Jozovou odpovědí je polibek plný vroucí něhy, čistý a láskyplný. Joza tak prozrazuje svoji hlubokou upřímnost života i vroucí lásku. Oproti Richardovi se navíc jeví jako neskutečně plachý a „mateřsky něžný“.

„Chceš, abych tě taky políbil?“

Tohle není pravda!

Asi jsem přikývla, protože mi položil na čelo suché, sevřené rty. Povzbuzen tím, že jsem se neodtáhla, líbal mě neuvěřitelným způsobem. Tiskl mi rty měkce na tváře. Vkládal do svých doteků tolik citu, jako by plnil nějaké poslání.

¹²² Joza nejprve zatápí v kachlových kamnech, pak zažehá petrolejku. Vyzývá Hanu, aby se posadila ke kamnům, a hned jí sám zvedá a posazuje na stoličku ke kamnům, aby se zahřála a potěšila pohledem do ohně. Joza sedí vedle ní na zemi a přikládá do kamen. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 35.)

¹²³ Srov. FEUILLET, André. GRELOT, Pierre. Světlo. In LÉON-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie*. Velehrad: Křesťanská akademie, 1991, s. 496.

¹²⁴ Zde se znovu ukazuje, že matka je zdrojem jeho života, k němuž sám Hanu přivádí a zahrnuje ji tak do lásky své nebeské matky.

¹²⁵ „Musím ti něco říct.“ Zatřásla jsem se. „Byl jsem ti nevěrný.“ Ze všeho, co mohl pronést nebo udělat, bylo právě toto to nejpříšernější. Nevzala jsem si blba, vzala jsem si šilence. Proletěla jsem v paměti dnešním dnem. „Dnes přece...“ zajekala jsem. „Dnes ne. Dávno.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 40.)

Jozova láska k Haně se jeví jako neerotická a dětsky něžná. Joza jedná „jako by plnil nějaké poslání“, tady tak, že jí svojí láskou zahrnuje do přesažné agapické Boží lásky, kterou sám přijal skrze svoji matku.

Schoulila jsem se ke svému muži, protože hřál. Otočil se na bok a jeho volná paže se na mě snesla jako křídlo anděla.

Želarská noc se rozpouštěla v perleťovém šeru.

Druhý den se situace opakovala, pak zas a zas, až jsem nechala košili na sobě a čekala jsem, co se bude dít.

Nedělo se vůbec nic.

Spalí jsme si v náručí jako dvě děti.

e) Hanino zděšení ze Želar a z nového určení

V Šádově Huti, která je jí dočasným domovem před svatbou s Jozou, nabývá Hana představu o tom, co znamená „vdát se do Želar“. Pověst želarské nevěsty je nedotknutelná, ženy ve zdejší kraji zároveň považují za samozřejmé, že budou manželem po svatbě bity. Zjišťuje také, že Joza má pověst fyzicky velmi silného muže a zároveň „želarského blba“.¹²⁶

Želary samotné jsou pro Hanu už na první pohled velmi odlišné od světa, který jí je vlastní. Je to území neohrazených usedlostí, společenství osamělých domů. V Želarech neexistují ploty, a tak zahrady mají podobu osamělých stromů a poliček. Lidé nejsou odděleni ploty jeden od druhého ani od krajiny, v níž skutečně žijí jako ve svobodném prostoru. Každý tu má své místo, které se prolíná s místem žití těch druhých, dveře se tu nezamykají.¹²⁷ Neoplocení a neuzavřenost v Haně vzbuzuje dojem „neexistující vsi“, kde se cítí osiřelá, cizí, vydána na milost a nemilost. Želary jsou koncem všech jejích dřívějších jistot a územím, ve kterém se Hana neorientuje. To také souvisí s jejím původním horizontem sebe samé ve své uzavřenosti, v níž se cítila bezpečně. Proto v ní Želary svojí otevřeností a neuzavřeností vzbuzují strach. Krajina je pro ni děsivá svou živelností, syrovostí a divokostí, která je v přímém kontrastu k bezpečně přehledné městské zástavbě Brna.¹²⁸

Při pozornějším pohledu Haně neunikla velká chudoba zdejšího kraje. V domě, který budou s Jozou obývat jsou takřka jen kamna, jinak zde není ani podlaha.¹²⁹ První společný večer, kdy se o ni Joza stará, zatápí v kamnech a posazuje ji k nim, a kdy jí při svitu petrolejky vypráví pohádku o husopasce, vnímá Hana jen své zděšení, nikoli Jozovu laskavou péči. Nevnímá kamna ani petrolejku jako vlídné světlo a teplo, naopak, je zděšena nepřítomností výtobytků, na které je zvyklá – elektriny a teplé vody, tedy tepla a světla, které je automatické a nezávislé na lidském přičinění. Hana je ještě „slepá“ k vlídnosti nového domova, o kterou se Joza stará. Společný domov v této chalupě Hana chápe jako „místo svého ztracení“.¹³⁰ Z tohoto vědomí se dostává až do stavu hysterie, která přechází ve lhostejnost.

¹²⁶ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 29–30.

¹²⁷ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 44.

¹²⁸ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 42.

¹²⁹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 34–35.

¹³⁰ „Zděšení přecházelo v hysterii. Zítra se sem, do této rezidence, vdám.... Zavřela jsem oči a zápasila s třasem. Když jsem třas přemohla, cítila jsem se zbavena všech pocitů. Ovládla mě lhostejnost.... Bez vodovodu, bez elektriny a dalších deset bez. Místo mého ztracení.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 35.)

Jozu nyní nevnímá vyloženě záporně ani kladně, je pro ni jediným blízkým člověkem, který jí zbyl. Oslovuje ho a vyzývá, aby jí vyprávěl pohádku, kterou kdysi slýchal od maminky. Hana poslouchá jeho barvitě vyprávění o husopasce, jehož poselství ji však mine. Sama se s husopaskou ztotožňuje pouze v tom, že touží po „zeleném peříčku“ jako symbolu svého původního vznešeného postavení. Hana v této chvíli nedokáže pochopit pravý smysl poselství, a proto se spokojí s tím, že si o Jozovi myslí své a sama usíná.

Z Jozova tichého hlasu jsem vnímala, jak byl soustředěn na to, co vypravuje. Na to podivné podobenství.

Zjevovala se mi hrůzná pravda. Slečny od Mareniny Irči nemluvily do větru. Zítřka se provdám za blba.

Ukažte mi zelené peříčko! Ukažte mi jediné peříčko, které by mě okouzilo!¹³¹

Hana se tedy vyznačuje svoji touhou po předchozím statusu a neschopností přijmout status nový. Je neschopna přijmout Jozovu lásku.

V den svatby zažívá další zděšení ze setkání se Žeňou, která ji přišla obléci na svatbu. Cítí se pobouřena tím, že si ji Žeňa prohlíží jako cizokrajný exponát a že její šaty považuje za nevhodné, narozdíl od kostýmů, které sama přinesla.¹³² Hana je tím vším pobouřena a vnitřně odmítá přijmout želarskou kulturu a začlenit se do ní. Nechápe místní zvyky a pokládá celé dění kolem svatby za směšné „tradice divokého kmene“.¹³³ Chce se obléct a učesat sama a po svém, nakonec se však jakoby natruc podřizuje a z donucení přijímá nové šaty i účes, symbolizující její zařazení do nového životního stavu. Vrcholem všeho je pro ni samotná svatba jako neznámý rituál se svým obřadem, tradicemi a trpěnou společností opilců na svatební hostině. Sama se cítí být předmětem rituálů, jež jsou jí naprosto cizí. Tyto rituály ji ale přesto začleňují do života ve vsi a splňují tak roli přechodového rituálu.¹³⁴ Hana se tím vším nechává „unášet“ a cítí se duchem nepřítomna.

Trpně tedy všechno snáší, ale vnitřně svatbu jako přičlenění k Jozovi ani jako uvedení do života vesnice nepřijímá za vlastní. Role želarské ženy má pro ni jasná, ač těžko definovatelná pravidla, která je nucena přijmout, aby mezi místní zapadla. Její role je nutně spjata s úplnou závislostí na Jozovi, který po celém dni přichází domů, přináší jí jídlo a zatápí v kamnech.

¹³¹ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 37.

¹³² Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 37–38.

¹³³ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 38.

¹³⁴ K pojetí přechodového rituálu dle teorie Arnolda van Gennepa srov. SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*, s. 175.

5. Hana a Joza – společenství dokonalé lásky, zahrnující erós i agapé

V této kapitole se konečně dostáváme k cíli Eliščina putování v lásce, souvisejícímu s její vlastní iniciací. Jedná se o pomyslnou fázi přijetí, v níž Eliška po opuštění prvotního určení sebestředným erótem a po setkání s láskou agapé postupně dozrává k plnosti lásky, kterou jí nabízí manželský vztah s Jozou.

Jozova agapická láska, v níž Joza Hanu nezištně přijímá a skrze niž jí zjevuje Boží lásku, je plodem jeho lásky k zemřelé matce. Joza Hanu do této lásky uvádí a Hana se jí i přes svoji počáteční nedůvěru postupně otevírá a zakouší její ryzost. Hana dozrává k poznání, že Jozovi může věřit a že jeho láska je upřímná. Sama pak do této lásky aktivně vstupuje, opětuje Jozovu lásku a tím se jejich láska stává vzájemnou a dále roste. Můžeme mluvit o společenství či communiu lásky mezi manželi Jozou a Hanou, v němž se sdílí láska ve své plnosti, tedy jako erós i agapé zároveň, a tím participuje na sdílení lásky Boha v Trojici osob.¹³⁵

V této fázi příběhu je Hana totálně určena vztahem k manželu Jozovi, a s tímto vědomím je vesničany také nazývána „Jozova Hanule“. Od želarských už se neodlišuje ani účesem, kterému ji naučila Žeňa, ani oděvem. Jejím společenským postavením není jen role vesnické ženy, ale především příslušnost k Jozovi.¹³⁶ Hana je tak v manželství určena ryze vztahově a jsou jí vlastní všechny atributy tohoto stavu.

5.1 Sdílená slabost jako pouto lásky

Zajímavým momentem v životním příběhu Hany i Jozy je jejich vlastní slabost, kterou si oba nesou již z dětství a která nadále výrazně formuje jejich životy. V momentě, kdy je Hana ve své vlastní slabosti před Jozou odhalena a kdy zjišťuje, že právě jako slabou ji Joza přijímá, se otevírá jeho lásce docela. Zjišťuje totiž, že se Joza nejen nepřetvařuje ve své nezištné lásce, ale naopak, ryzost jeho lásky k ní se ukazuje ve chvíli její největší potupy, pocitu vlastní nedostatečnosti a ubohosti, kdy je odhalena

¹³⁵ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 10; s. 18.

¹³⁶ Hana přijme Jozovu lásku, která ji pozvedá k účasti na lásce věčného Boha. Paralelu mezi jednáním Boha a tím, co k Haně zvnějšku přichází jako danost, můžeme vidět na úryvku Izajáš 62, 2-5. Jedná se o chvalo zpěv z radosti nad novým Jeruzalémem jako místem zasvěceným Bohu. Zde nacházíme motiv nového jména a přechod od opuštěnosti k lásce manželské.

Obdaří tě novým jménem,

které určí Hospodinova ústa.

Budeš nádhernou korunou v Hospodinově ruce,

královskou čelenkou v dlani svého Boha.

Nebudeš se již nazývat »Opuštěná«

a tvá zem »Osamělá«.

Tvým jménem bude »Mé zalíbení je v ní«

a jméno tvé země »V manželství daná«,

neboť si v tobě zalíbil Hospodin

a tvá země dostane muže.

její největší slabost. Jozovo přijetí podmiňuje Haninu důvěru v jeho lásku, z níž zpětně pramení její láska a otevřenost společenství lásky, která je přesažná.

Hanina slabost vychází najevo, když Hana vlastní nepozorností rozbije petrolejku. Vybaví se jí přitom špatné zkušenosti z dětství, na jejichž základě s hrůzou očekává Jozovu reakci a vlastní potrestání. Hana však očekává také konečné potvrzení své nedůvěry k Jozovi - odhalení Jozovy „pravé tváře“, totiž hrubosti, kterou podle jejího mínění dosud neměl možnost uplatnit a která se jistě skrývá za jeho dosavadní vlídností.

Jednoho dne bude odhalen. Popravdě řečeno, nemohla jsem se dočkat.

Pak se to stalo. Rozbila jsem petrolejku....

Nejdřív jsem poznala sama sebe. Ve vteřině jsem se sesypala v hromadu písku. Může mě pohodlně nabrat svými lopatami.

Nejspíš to přišlo právě včas. Nejstrašnější úděl je čekání.¹³⁷

Hana Jozovi s pláčem říká, co se stalo a ze zvyku si přitom rukou kryje obličej, protože očekává, že ji Joza udeří. Joza ale zvedá svoji ruku, aby Hanu pohladil a ukonejšil na svém srdci. V tuto chvíli ji navíc poprvé něžně oslovuje „Hanulko“.

„Nic se nestalo,“ promluvil z dálky. „Ještě dnes řeknu Prokopovi, aby zítra přivezl ze Šádovy Huti jinou. S punčoškou. Uvidíš, že se ti bude líbit.“

Nesnesitelné pnutí mě rozpoltilo. Zapraskala jsem ve švech. Hráze, které jsem si celý život budovala, byly protrženy, nastala potopa světa....

„Neplač, Hanulko, hned zítra budeš mít novou, hned zítra.“ ...

Hladil mě po vlasech, tiskl tvář k mé zmáchané kůži.¹³⁸

Hana v Jozově náruči propuká v usedavý pláč a odevzdává se poprvé jeho něžné, mateřské lásce, ve které se cítí být plně přijata. Sama pak vyznává, že se stává „závislá“ na Jozově lásce, která léčí hluboké rány její duše z dětství, kdy brzy osiřela. Joza se neptá po příčině jejího pláče, vidí, co se děje a nechce nic vysvětlovat. Jeho láska je chápavá a dobrosrdečná. On ji miluje jako slabou, odhalenou a ubohou a v této její slabině je jí velmi blízko: „Dotýkal se mě bez známky ošklivosti. Zjevovalo se mi, že právě teď, v tom nestydatém, vyděračském jeku jsem přesně tou, kterou hluboce miluje.“¹³⁹

Joza svým přijetím Hany doslova přetváří její niterný strach a zlobu. Pro Hanu se Jozova něžná láska stává jediným a velkolepým bohatstvím, které se zjevuje právě v její slabosti. Hana přiznává, že v Brně by žila šťastná jako vítězka, v Želarech však žije šťastná jako poražená.¹⁴⁰ Její štěstí vítězky by spočívalo v potlačení nedostatku rodičovské lásky a nahrazení lásky úspěchem. Najít životní štěstí ve vlastní slabosti je jí naopak umožněno skrze uzdravení Jozovou láskou.

Joza byl nejprostším způsobem něžný....

Stávala jsem se závislá na jeho něžnosti jako narkoman na droze. Věděla jsem dobře, co se se mnou děje. Léčila jsem se z traumat svého dětství....

Joza splácel mé dávné pohledávky.

Zacházel se mnou tak, že každý jiný muž v Želarech by se tím navždycky zesměšnil.¹⁴¹

¹³⁷ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 50.

¹³⁸ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 50–51.

¹³⁹ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 51.

¹⁴⁰ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 54.

¹⁴¹ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 53.

Joza bere její dětskou nenaplněnost v lásce na sebe a sám „splácí“ svou láskou dluhy výchovy nevlastních rodičů, ze které vycházejí Hanina nejhlubší zranění. Zde spatřujeme výraznou podobnost mezi jednáním Jozy a Ježíše Krista, který vzal na sebe viny člověka a uzdravil tak jeho největší slabinu, aby měl člověk znovu přístup k lásce Otcově a mohl žít ve společenství lásky s ním. Ježíš, podobně jako zde Joza, vykupuje člověka z jeho odcizení sobě samému, druhým lidem i Bohu.¹⁴²

Opravdovost Jozovy lásky poznává Hana také díky srovnání se svou domnělou láskou Richardem.¹⁴³ Richardovu něžnost zpětně hodnotí jako dvornost, která je pouze okázalým drilem. Joza je na rozdíl od něho něžný tak, že tato něha přímo konstituuje jeho osobu. V Jozově jednání se zrcadlí něha jeho zemřelé matky. Hana vystihuje jádro Jozovy osobnosti a sama ho pojmenovává výrazy „pečeť matky“ a „syndrom neublížit“.¹⁴⁴

Zaměříme-li se podrobněji na zdroj Jozovy bezmezné receptivity, najdeme jej překvapivě právě v jeho vlastní slabosti, která ho formuje od dětství. Jozova slabost tkví v samotné podstatě jeho osoby, tedy v onom „syndromu neublížit“. Díky němu se stává silným v tom, že umenšuje svoji sílu, používá ji pouze k obraně slabých a sám se tak stává jedním ze slabých. Joza se již v dětství jeví jako fyzicky velmi silný chlapec. Kvůli matce se však této výjimečné síly zříká a proměňuje ji.

„Neoplácej,“ říkala maminka, „jsi moc silný, mohl bys ublížit.“
A on ji poslechl.
Kvůli ní zapíral rány a nikdy si nestěžoval.
Přijímal vše jako svůj úděl.¹⁴⁵

Jeho síla se stává silou kenotizovanou, dobovačná síla se proměňuje v sílu pokoje a místo uprázdněné pro druhého člověka.¹⁴⁶ Zde opět můžeme spatřovat podobnost Jozova jednání s jednáním Krista, který se ponížil a přesto, že je Bůh, všeho se zřekl, ponížil se tak, že se sám stal služebníkem a zemřel za mnohé.¹⁴⁷

Zdrojem Jozovy síly je jeho matka, Metodějka Jandová, jejíž síla se také projevuje ve slabosti. Sama žije životem opovrhované děvečky na statku a je vyčleněná od ostatních právě kvůli svému nemanželskému synu Jozovi. Joza je jediným jejím synem a navíc vyrůstá bez otce, jeho vazba na matku je tedy totální. Joza, kvůli němuž je matka

¹⁴² „On je dokonalý člověk, člověk totální, člověk nový, který přemohl všechna odcizení, jejichž strašnou tíhu zakoušíme ve svém životě: sobectví, samotu, smrt... tato spása se uskutečňuje ve dvou momentech, z nichž pozůstává: V momentu negativním, jímž je překonání hříchu, smrti, otroctví zákona, bolesti a neúčinnosti, a v momentu pozitivním, tj. oslavení, oživení, sdílení Ducha, v úplném osvobození...“ (GENNARI, G. Děti Boží. In DE FIORES, Stefano; GOFFI, Tullio (eds.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 193.)

¹⁴³ „Jozovo konejšení bylo na hony vzdáleno všemu, čím mě zahrnoval Richard, má zhrzená láska. Stíral vlhkou sůl, dokud mi tekla z očí. Svinula jsem se a přála jsem si zůstat tak do konce života.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 51.)

¹⁴⁴ Joza byl nejprostším způsobem něžný. Něžný svou podstatou. Později jsem tento rys jeho osobnosti označila jako: „pečeť matky.“ Ještě později jsem ho nazvala syndromem neublížit. (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 53.)

¹⁴⁵ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 78.

¹⁴⁶ Naše vyjádření o „kenotizované síle“ se opírá o chápání „kenoze“ jakožto „sebe-vyprázdnění“, „sebezřeknutí se“ nebo „vzdání se sebe“ pro druhé. (K tomu srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 2. vyd. Praha: Krystal OP, 2002, s. 195.)

¹⁴⁷ Srov. Flp 2,6–11.

opovrhovaná, je její velkou útěchou a milovaným dítětem. Matka jako „vyděděná“ žena vyznačuje vnitřní sílu ve vztahu k dítěti, jemuž předává všechnu svoji mateřskou něhu a lásku. Hana, posuzující pravdivost Jozových vyprávění sama říká: „Jedno v jeho vzpomínkách však bylo určitě pravdivé. Postava Metodějky Jandové, jeho laskavé, milující matky.“¹⁴⁸

Exkluzivita Jozova vztahu s matkou, v němž každý z nich má jen toho druhého a tomu se také bezmezně otevírá a vydává, nese určitou podobnost se vztahem Otce a Syna. Matka zde reprezentuje Boha Otce a jeho „mateřskou tvář“.¹⁴⁹ Tento vztah je pro Jozovu osobnost konstitutivní a výrazně určuje jeho život i po matčině smrti. V něm se také ukazuje Jozova receptivita vůči ženě obecně, s níž je schopen hned od počátku bezmezně přijímat Hanu a „ujímat“ se jí.

Hana se cítí Jozou přijata skrze svoji slabost, sama pak Jozu přijímá proto, že i on sám je slabý. Ve vzájemně sdílené slabosti oba odkrývají své nitro i s jeho bolestmi a uprazdňují v něm místo pro přijetí druhého. Sdílená slabost se stává silou, která spojuje oba dohromady. Díky tomu, že si nic, ani tuto slabost, nenechávají sami pro sebe, jsou nejen schopni přijmout se navzájem v pokoře a lásce, ale jsou také uschnutí otevřít se přesažné lásce, která je erós a agapé zároveň. Hana zakouší křehkost vlastní síly a naopak, nově nalézá svou sílu ve vlastní křehkosti a slabosti, protože právě jako slabá se může svěřit lásce svého manžela. Tato křehkost a její odhalení se stává otevřeností pro Boha a jeho lásku, kterou Haně zprostředkovává Joza. Hanin život se v manželství postupně stává plně lidským tím, že přijímá Jozu a odevzdává se mu.¹⁵⁰

5.2 Zemřelá matka, posvěcující *communio* lásky Jozy a Hany

Nyní se zaměříme na formování lásky manželů Hany a Jozy poté, co překonali bariéry Haniny nedůvěry. Joza je prvním, kdo Haně vyznává lásku, které se ona i přes důvěru k němu nejprve brání. Hana musí bojovat sama se sebou, aby byla schopna jeho lásku přijmout a následně také opětvat.¹⁵¹ Vrcholným momentem, ve kterém dochází ke spojení obou v lásce a z něhož vyvěrá jejich společenství či *communio* lásky, je symbolické předstoupení obou před Jozovu zemřelou matku při návštěvě hřbitova.

Po příhodě s petrolejkou, kdy Joza poznává, že se Hana přestává bránit jeho přijetí, jí poprvé, ač velmi taktně a skrytě, vyznává svoji lásku. Hana toto vyznání chápe, ale podvědomě se mu stále brání. Nemůže se ještě ztotožnit s rolí Jozovy manželky, protože se cítí stále vázána svým bývalým životem a vlastním určením v samostatnosti a uzavřenosti před druhými.¹⁵²

Ke sjednocení Jozy a Hany v lásce dochází zvnějšku, při společné cestě ke hrobu Jozovy matky. Joza nevede Hanu na hrob své matky z formální zvyklosti navštěvovat

¹⁴⁸ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 79.

¹⁴⁹ K dané tematice srov. POSPÍŠIL, Ctirad V. *Maria – mateřská tvář Boha*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

¹⁵⁰ Srov. BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*, s. 34.

¹⁵¹ Těžkosti s přijetím Jozovi lásky Hana srovnává s tvrdou prací na budování vlastní kariéry, která by jí čekala v Brně. „... byla bych bojovala vysilující zápas s uspokojením, v němž jsem vždy tušila zárodek smrti, byla bych bojovala s nikdy nekončící hrůzou z vlastního selhání, a nebyl by to o nic tvrdší boj, než který jsem podstupovala v hraničních horách s Jozovou láskou.“

¹⁵² LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 52–53.

hroby, což je Haně ostatně cizí a nikdy to nedělala. „Chození na hroby“ považovala za neupřímné a dráždilo ji to. Sama tuto neupřímnost a formalitu zakusila při pohřbu vlastní babičky, její poslední blízké osoby, která ji po smrti rodičů vychovala. Návštěvu hrobu Jozovy matky považovala Hana za službu, kterou je povinna prokázat jeho rodiče.

Jozův vztah k matce je však stále živý, živá je pro něj v nebi sama jeho matka. Proto Joza nejde matku oplakávat, ale jde jí představit svoji manželku. Na Jozově krátkém vyjádření rozpoznáváme hloubku i životnost tohoto vztahu: „Chtěl bych tě ukázat mamince,“ řekl Joza, „chtěl bych jí říct, že jsem se oženil.“¹⁵³ Na slovesech „ukázat“ a „říct“ je jasně demonstrována skutečnost, že Joza má k matce nejen živý vztah, ale že s ní také jako s živou stále rozmlouvá ve svém srdci.

Do tohoto živého vztahu Joza tichou návštěvou matčina hrobu uvádí také svoji manželku. Návštěva hrobu je pak popsána v několika málo větách: „Hrob byl prostý, ale dobře udržovaný. Položili jsme věnec ke kovovému kříži. Stáli jsme strnule vedle sebe, Joza se snad modlil. Na celém hřbitově nebyl nikdo kromě nás.“¹⁵⁴ Vztah k matce je prostý a samozřejmý stejně jako podoba hrobu, ze kterého vystupuje kříž na znamení víry ve vzkříšení a v život mrtvé matky. Jozova tichá modlitba u tohoto kříže naznačuje, že vztah mezi matkou a jejím synem je zakotven ve vztahu k nebeskému Otci. Joza tak Hanu uvádí do vztahu k matce a tím i do vztahu k Bohu Otci.

Matka od této chvíle prostupuje jejich vztah a zahrnuje Hanu spolu s Jozou do své mateřské něhy, která pochází od Boha. Hana v tiché chvílce na hřbitově cítí, že se s ní děje něco, co odmítá.¹⁵⁵ Její srdce roztává, hranice mezi ní a jejím manželem mizí a ve vztahu Jozy a Hany dochází k podivuhodnému sjednocení v myšlení, jednání i vzájemné lásce, jak je to patrné hned při cestě ze hřbitova do Želár. Cesta z kopce od hřbitova i následná cesta vlakem do Želár je prodchnuta oboustranným mlčením a vzájemností, kdy se opírají jeden o druhého a jednájí i myslí stejně.

Proměna, kterou jejich vztah prošel při návštěvě hrobu Jozovy matky a jejich sjednocení je pak ještě patrnější po příjezdu do Želarské chalupy, kdy spolu oba společně večeří i uléhají k spánku. Hana poprvé vyznává, že čeká v posteli na Jozovu hřejivou blízkost, přestože jí do té doby bylo protivné sdílet s někým postel. V noci se Hana budí z děsivého snu na okraji postel, Joza ji ukonejší ve své náruči. Tento obraz můžeme chápat symbolicky, protože Hana se ve svém životě nacházela pomyslně na okraji a hrozil jí pád, ale i smrt. Z toho všeho ji však zachránila právě Jozova láska, symbolizovaná jeho otevřenou náručí a hřejivou blízkostí. V oné noci po navštívení Jozovy matky také dochází k prvním vzájemným tělesným projevům něžnosti. Joza se pak ráno kvůli těmto svým projevům náklonnosti cítí provinile, jako kdyby Haně ublížil.¹⁵⁶

Jejich láska za celou dobu manželství nedochází ke svému naplnění v sexuálním spojení. Právě tato skutečnost je nejen projevem Jozovy „pečeti matky“ a „syndromu neublížit“, které přijal od matky. Je také znamením Jozovy kristologické lásky, kterou se projevuje jeho vztah k Haně, když se k ní cítí vázán nejen manželským, ale paradoxně i panenským vztahem. Jozův vztah k Haně je určen vztahem k ženě obecně, Joza Hanu miluje něžně, jako se naučil milovat svoji matku. V jeho lásce se projevuje

¹⁵³ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 55.

¹⁵⁴ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 56.

¹⁵⁵ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 56.

¹⁵⁶ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 57.

agapé, ale i erós, který je však významně pozvedán láskou agapickou. Jozův erós se jeví jako kenotizovaný, proměněný vztahem s nebeským Otcem i zemřelou matkou, zjevující Otcovu tvář. Joza k Haně přichází s láskou, která jí nejen viditelně zachraňuje od smrti, ale která jí také nabízí věčnou spásu.

5.3 Vyvýšené místo, zjevující přesažnou lásku

Z hlediska prostorové kompozice je patrné Hanino stoupání z nížiny Brna do horských Želár. Obecně můžeme říci, že čím výše Hana v průběhu svého životního putování vystupuje, tím pravdivější je její poznání života a její otevřenost přesažné lásce. Na vyvýšených místech se jí zjevuje jedinečnost vztahu s Jozou, ale také cítí, že se jí zmocňuje přesažná láska a sama tak zakouší blízkost Boha. Mezi tato místa patří především Želary jako prostor nového domova a společenství s Jozou, ale také jako společenství vesničanů, kteří ji zahrnují mezi sebe. Dalšími dvěma vyvýšenými místy, kde se Hana s Jozou dotýká přesažná skutečnost, jsou jednak hřbitov s hrobem Jozovy matky a dále pak místo v horách, kam manželé na svých procházkách společně vystoupají. Nyní se podrobněji podíváme právě na tato tři místa, která jsou formativní pro *communio* lásky mezi Hanou a Jozou.

Želary v horách jsou místem Haniny záchrany a tak i pomyslným protikladem brněnské nížiny jako místa hrozící smrti. Hana si zachraňuje holý život sňatkem s Jozou v horských Želarech, ale nejen to. Dostává se jí zde nezasloužené milosti Jozovy lásky, která ji formuje a doslova učí žít pouze z lásky. Sám Bůh přetváří v Želarech podivuhodně Hanino nitro. To vidíme především na uschopnění Hany k životu ve společenství bezvýhradné manželské lásky, ale také v jejím začlenění do společenství horalů. Vesničané Hanu přijímají mezi sebe a ona se díky jejich pomoci rychle začleňuje do života ve vsi. Učí se pracem, kterými dříve opovrhovala a které jí připadaly potupné a dokonce v nich nachází dosud nepoznanou radost z prosté práce. S pomocí Ženi zařizuje nový domov a zakouší radost z každého kusu nábytku či předmětu výzdoby, ke kterým má vztah a které tvoří domov, jenž nikdy předtím nezařizovala. Poté přilne k Ženi, Lucce a Jurigovým, nejbližším sousedům, kteří ji uvádějí do společenství želarských. Vesničany pak poznává jako jadrné a otevřené lidi, kteří se vyjadřují a žijí spontánněji než lidé ve městě, jsou prostí okázalé strojenosti a přetvářky.¹⁵⁷

Hana nachází sama sebe a radost ze života tam, kde by si svůj život nikdy nedovedla představit. Paradoxní je, že štěstí nachází v prostředí, které je jí cizí, ve vztahu, který vnitřně odmítá a mezi lidmi, kterými zprvu pohrdá. Lze tedy říci, že toto životní štěstí, naplněnost smyslem a radost k ní přicházejí zvnějšku a přesahují její dosavadní horizonty.

Sledujeme-li Haninu adaptaci v Želarech a její postupné přijetí nového života, můžeme vysledovat, že Hana nejdříve nachází radost v práci a v budování domova, potom se otevírá sousedům i přičlenění do společenství vesnice. Svůj boj s přijetím nového určení Hana zakončuje přijetím Jozy a jeho lásky. V Želarech pak podle svých slov žije šťastná jako poražená – všeho se vzdává, své hrdosti i slabosti, dokonce sama sebe, aby našla nový život ve společenství lásky. Želary jsou výšinou, kde žije svůj nový každodenní život spolu s Jozou.

¹⁵⁷ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 73–78.

Hřbitov s hrobem Jozovy matky je po Želarech dalším vyvýšeným místem, kam Hana s Jozou stoupají. Oproti Želarům je pouze bodem na cestě Hanina putování, Hana s Jozou sem spolu doputují jen jednou, zážitek společné cesty ke hrobu však natrvalo proměňuje jejich vztah. Na tomto vyvýšeném místě se s Hanou děje něco, co ji přesahuje a čemu nerozumí, něco, co ji natrvalo připoutává k Jozovi. Toto vyvýšené místo nese podobnost s biblickým pojetím hory jako místa setkání s Bohem.¹⁵⁸

Joza přitom Hanu vede a přizpůsobuje jí svůj krok. Ona, která byla zvyklá chodit po horách, najednou Jozovi nemůže stačit.¹⁵⁹ Tato skutečnost, totiž že je Hana zaskočena svou nenadálou slabostí, kterou dříve nezažila, je nápadná a proto může symbolizovat jinou skutečnost. Hana je zaskočena vlastní slabostí v situaci, ze které vždy předtím vyšla jako silná. Je tedy zaskočena něčím, nad čím ona sama nemá vládu a co ji přesahuje. Joza se ukazuje jako zdatný v setkání s touto přesažnou skutečností a proto také Hanu vede a pomáhá jí, aby cestu vzhůru – reálnou i tu symbolickou – mohla zdolat spolu s ním.

Hana na hřbitově zažívá něco, co odmítá – něco přesažného se jí zmocňuje a ona cítí, že je „porobena dojetím.“ Hana zakouší podíl na čemsi, co jí bylo dosud cizí. Stojí zde strnulá, dojatá a roztřesená, jakoby měla podstoupit těžkou zkoušku. A skutečně také dochází k proměně a k jejímu definitivnímu sjednocení s Jozou před Bohem a před tváří zemřelé matky. Hřbitov na kopci je místem Hanina setkání s přesažnou láskou, v jejíž přítomnosti cítí svoji slabost a nedostatečnost. Tato láska se jí zmocňuje a omilostňuje ji.

Třetí místo je nejvýše postaveným místem, kam Joza s Hanou společně vystoupali. Je to místo „skalních rozsedlin, neposkvřněných lidskými stopami.“¹⁶⁰ Hana s Jozou vystoupali do veliké výšky, kde se mohli nade vším „povznést“. Stojí zde spolu v bázlivém úžasu v blízkosti nebe a jsou opět, stejně jako na hřbitově, tváří v tvář posvátnu.

Na tomto nejvyšším místě Hana zakouší blízkost zla, které je všude kolem a snaží se je pohltnout. Sama cítí, že toto zlo nelze přemoci, protože by to znamenalo popřít jeho existenci. Toto zlo jakoby bylo předzvěstí války, která se blíží k Želarům a která zapříčiní zprerthání Hanina nově nalezeného štěstí Jozovou smrtí.

Hana poprvé v životě dostává závrať – to je podobný motiv jako její udýchanost při výstupu ke hřbitovu. Hana zakouší svoji slabost tam, kde ji nečeká a je vydána skutečnosti, která ji přesahuje.¹⁶¹

¹⁵⁸ Zde je možné spatřovat podobnost s horou Tábor, na které byl Ježíš před zraky svých učedníků proměněn a oni se tak stali svědky události, která přesahovala jejich očekávání i chápání. Dále viz Slovník biblické teologie: „Ve většině náboženství je hora místem, kde se nebe stýká se zemí, pravděpodobně pro svou výšku a tajemství, kterým je opředena.“ (LÉON-DUFOUR, Xavier. Hora. In LÉON-DUFOUR, Xavier et al. *Slovník biblické teologie*. Velehrad: Křesťanská akademie, 1991, s. 121.)

¹⁵⁹ „Joza mě vedl za ruku a přizpůsoboval svůj krok mému. Přesto jsem byla dost udýchaná. Já, která jsem na našich studentských toulkách předčila i kluky.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 56.)

¹⁶⁰ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 89.

¹⁶¹ „Neměli jsme domov, neměli jsme jména. Měli jsme jen bázlivý úžas a ticho, šustící ticho, trhané větrem jako zteřelé plátno.... To, co nás drželo v rovnováze, nemá jméno.... Vesmír měl podobu otevřené brány. Pak se to stalo.... Já, která nevěřím v žádné bohy a žádné demony, jsem zaznamenala přítomnost monstra. Obklopovalo nás ze všech stran, polykalo nás, byli jsme jeho kořistí.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 89.)

Hana se ve své závratí chytá Jozy a v jeho objetí pozoruje, jak před nimi zvolna mizí zlý prelud. Najednou cítí, že je něco drží v rovnováze a to něco nelze pojmenovat. Hana v Jozově náručí zažívá požehnání jejich manželské lásce.

V setkání s posvátmem Hana vidí sebe a Jozu jako bytosti, o které se Bůh zvláštním způsobem stará a kterých se ujímá jako vlastních dětí i přes existenci zla, které je ohrožuje. Zajímavé je tvrzení „Neměli jsme domov, neměli jsme jména.“ v souvislosti s tvrzením „To, co nás drželo v rovnováze, nemá jméno.“ Můžeme říci, že oni dva a přesažnost, držící je v rovnováze, jsou spojeni tím, že nemají jména, jsou nepostižitelní. Tuto skutečnost můžeme z hlediska teologie interpretovat tak, že Hana s Jozou jsou s Bohem spojeni zvláštní poutem jako společnou vlastností, patří nerozlučně k sobě navzájem i k Bohu – jsou dětmi nedefinovatelného Boha a mají účast na jeho bytí.

Tato tři vyvýšená místa jsou velmi důležitá v Hanině cestě ke communiu lásky s Jozou. Všechna tato místa nesou společné prvky – jsou vyvýšena nad krajinou a Hana s Jozou se zde setkávají se skutečností převyšující jejich očekávání a chápání. Tato přesažná skutečnost se jich doslova zmocňuje a její blízkost Hana zakouší pocitem vlastní nenadálé slabosti tam, kde je jindy silná. Po prožitku vlastní slabosti však dochází k přetvoření jejího srdce a k přilnutí k Jozovi. Láska Jozy a Hany je na těchto místech navíc vždy zahrnuta milostí do lásky Boha.

5.4 Definitivní záchrana Hany Jozovou láskou

Jozova láska k Haně je výjimečná tím, že Hanu zachraňuje a otevírá jí cestu ke spáse. Zde opět nacházíme výrazné christologické rysy v Jozově jednání – Joza Hanu zachraňuje od prázdného a mrtvého způsobu života zakřivenosti do sebe samé. Doslova ji z tohoto života vyvádí vzhůru do Želar, kde má Hana nalézt nové určení, a přičleňuje ji trvale k sobě. Dává Haně účast na nadpozemské lásce mezi ním a jeho zemřelou matkou a tím způsobuje, že Hana po ztrátě všeho, co ji doposud určovalo, může žít pouze z této lásky. Joza tedy Haně nejen viditelně zachraňuje život tím, že ji pomáhá skrýt se před gestapem do Želar. Zachraňuje její život především svou láskou, která způsobí Haninu otevřenost pro přijetí přesažné lásky Boha, který se jí dotýká a dává jí účast na lásce v Trojici a příslib věčné spásy, která jí, stejně jako očekávaná definitivní blízkost Jozy, čeká po smrti.

Jozova celostní záchrana Hany je zjevná nejen z celkové fabule novely, ale také z krátké epizody Hanina ztracení v horách.¹⁶² Hana se při sbírání ostružin ubírá stále hlouběji do horského lesa, kde ji zastihne bouřka a ona nemůže najít cestu zpátky. Hory samy tedy nejsou protikladem města v tom, že by Hanu zachránily. Hana se v nich ztrácí stejně jako ve městě, obě tato prostředí jsou bludiště, v nichž přeceňuje své síly a cítí se ztracená. Civilizace i příroda jakoby se jí snažily pohltit – v obou prostředích se Hana setkává s blízkostí smrti. Zachraňuje ji až Joza, který ji vytrhuje nejprve z okupovaného města, potom i z nástrah horské přírody.

Tato epizoda je tak nápadně strhující, že na sebe upozorňuje a proto může opět nést zvláštní význam, stejně jako epizody setkání s přesažnou láskou na vyvýšených místech. Hana na své cestě zabloudila a s blížící se bouří začíná panikařit. Ač nezná

¹⁶² Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 59–61.

cestu domů, pokouší se ji najít a ocitá se na pokraji srázu¹⁶³ a po kouskách se pomalu sune vzhůru. Když je nahoře, nemůže uvěřit tomu, co zdolala.

Stejně tak když se ohlédne za svým životem, může se jí zdát neuvěřitelné, co všechno zdolala. V Brně jí hrozila smrt, které utekla. Nyní je „vysoko“ nad tímto problémem, ale velmi náročná cesta, kterou přitom absolvovala, se jí může jevit jako neskutečná.

Hana, ztracená v horách, se domnívala, že se blíží k ústí potoka a tedy k záchraně, místo toho se však ocitla v hrůzostrašné bažině se zchátralým stavením, které zde může symbolizovat skutečnost, že se Hana přes veškerou svoji snahu nikdy sama nezachrání a nespasí, pomoc a spása musí nutně přijít zvenčí a je jen na ní, zda ji přijme.

Hana utíká od zchátralého stavení, a protože už nevěří, že by sama našla cestu zpátky, ukrývá se v krmelci. Pláče, ač se cítí vnitřně vyprahlá, přestává vnímat vichřici a ví, že je u konce svých sil. Hana je dokonce přesvědčena o tom, že zde zemře. Jozovi se Hanu podaří zachránit díky Vratislavu Lipkovi a jeho psu, který Hanu v horách vyčenichá. Je pozoruhodné, že Jozovi pomáhají právě tyto dva „vydědění“ – opovrhovaný sirotek a zlý pes, kteří jsou si navzájem blízko ve své největší slabině opuštěnosti, a proto je poji nerozlučné přátelství.¹⁶⁴

V horách vychází najevo koncept spásy – Hana se zde ztrácí a zde je také znovu objasněno, že je to Joza, kdo ji zachraňuje. Hanina cesta z anonymity města a vztahu s Richardem do společenství s Jozou je cestou spásy. Joza Hanu v horách nachází, bere do náruče, zvedá ji ze země a nese domů. Nese ji podobně jako Kristus, který člověka ve křtu pozvedá a nese ho k novému způsobu existence, spočívajícím v podílu na životě s Kristem.

Na epizodě ztracení se v horách se tedy modelově ukazuje Jozova záchrana Hany a vyvedení Hany z nebezpečí smrti do společenství života s ním. S touto záchranou souvisí také Hanino uvědomění reality původního života, ze které ji Joza vyvedl.

Hana si díky příhodě svého ztracení v horách může uvědomit realitu svého původního života, na který nyní nazírá z jiné perspektivy. Hana si totiž z bloudění v horách odnáší zdravotní problémy, kvůli kterým je nucena setrvat několik dní v nemocnici – bez Jozy, v blízkosti lékařů, s nimiž je výrazně spojen její předchozí životní stav. Hana se poprvé ocitá v nemocnici v roli pacienta a vidí tak prostředí nemocnice z druhé strany.

Potom, co Joza přinese Hanu na rukách do chalupy, stará se o ni s Luckou, která objeví Hanin zánět žlučníku a spolu s doktorem Beníčkem ji posílá do nemocnice. Hana se cítí být ponížena profesionálně chladným jednáním doktora Beníčka. V nemocnici si v roli pacienta poprvé všimá přetvářky doktorů a jejich přezíravého postoje vůči nemocným, se kterými jednají nelidsky jako s pouhým předmětem léčby. Hana se nemůže zbavit pocitu, že je jednou z lékařů.

¹⁶³ Podobně se předtím v noci z děsivého snu vzbudila na okraji postele a Joza ji konejšil ve své náruči. Nyní se nachází na pokraji skutečného srázu a Joza ji z nebezpečí opět zachraňuje ve chvíli, kdy jí jde o život.

¹⁶⁴ Sdílená slabost poutá vzteklého psa a opovrhované dítě k sobě. Tito dva jsou spojeni poutem lásky, která vychází k ostatním. Ač jsou oba celou vesnicí opovrhováni, jejich společenství jim umožňuje projevovat ostatním lásku do krajnosti. Nejen, že je Hana zachráněna díky dvojici dítěte a psa; tito dva nakonec zachraňují celou vesnici, když vedou želarské do úkrytu v opuštěném mlýnu. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 48, 107.) Společenství Lipky a psa je podobné společenství Jozy s Hanou, které poutá dohromady vlastní slabost, díky níž jsou schopni otevřít se přesazné lásce a obětovat se jeden druhému.

Díky tomuto zážitku se definitivně loučí s přeludem nemocnice jako s místem chladu a necitlivosti k lidské bolesti, s místem, které bylo dříve úzce spjato s jejím životem. Spolu s nemocnicí se také ve svém srdci definitivně loučí s Richardem, lékařem, který byl ve skutečnosti neupřímný a přezíravý nejen k pacientům, ale také k ní samé. Později v Želarech Hana poznává jinou, plně lidskou tvář medicíny – stává se Lucčinou asistentkou u rodiček, nemocných a umírajících vesničanů. Je svědkem podivného přátelství Lucky a faráře, kteří nabízejí nemocným a umírajícím léčbu duše i těla, která je nerozlučná.¹⁶⁵

Návrat z nemocnice domů je pro Hanu velmi dojemnou událostí, kdy sama pláče radostí a nemůže se dočkat, až bude zase doma v želarské chalupě s Jozou. Joza Hanu vyhlíží a po příjezdu se o ni trpělivě stará. Hanu doma nečeká jen Joza, jejich pes Azor a horský vzduch, ale dokonce i dary od vesničanů, kteří ji tak vyjadřují svoji účast.¹⁶⁶

Joza je pro Hanu tím, kdo ji zachraňuje z nelidského způsobu života, který vedla v Brně, tím, kdo dává jejímu životu smysluplný tvar a plnost lidství. Připoutává ji k sobě svou neschopností ovládat ji a tak působí, že Hana může poznat sama sebe a rozvinout své skutečné lidství, jehož základ spočívá v plnosti lásky.¹⁶⁷ Joza tak jedná podobně jako Kristus, který člověka pozvedá z jeho prázdného způsobu života k plnosti bytí, které mu nabízí jako dar. Hana se tak díky Jozovi poprvé ptá sama sebe, zda umí žít a už v samotném uvědomění důležitosti této otázky se skrývá i odpověď.¹⁶⁸ Jak je Joza důležitý pro rozvoj Haniny osobnosti definuje Hana sama: „Bez Jozy bych byla torzem.“¹⁶⁹

Hana se spolu s Jozou dostává do města, kde při výletě společně hlídají želarské děti. Hana s odstupem času a zkušeností pozoruje město a spatřuje v něm past, v níž se děti ztrácejí. Past, ve které nyní zřetelně vidí předstupu Hitlerova pekla, symbolizovaného kryty, zatemněním a plakáty se jmény popravených. Tato zkušenost Hanu vede k ostrému prozření – do města se už nechce vrátit. Svůj život chce prožít s Jozou, v jehož blízkosti prozřela a našla své životní štěstí.¹⁷⁰ Hana si nyní plně uvědomuje svůj definitivní přerod z Elišky v Jozovu Hanuli: „Hierarchie definitivních hodnot se ocitla v plameni... pažit, po kterém půjdu bosá.“¹⁷¹

Na těchto příkladech vidíme detailně vlastnosti Jozovy záchrany. Joza zachraňuje Hanu od jejího prázdného způsobu života a následně jí nabízí dokonalejší bytí, které se zakládá na dokonalé lásce. V tom je také podobný Kristu, který člověka nejen zachraňuje od hříchu a slabosti, ale také ho pozvedá a nabízí mu účast na životě lásky Boha v Trojici.

Joza je zachránce, který se necítí být zachráncem, ale velmi slabým nástrojem záchrany, která nepramení z něho. Původcem této záchrany je někdo větší než Joza, je

¹⁶⁵ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 84–86.

¹⁶⁶ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 70.

¹⁶⁷ V dané souvislosti je vhodné zmínit tvrzení, že jedinec je natolik sám sebou, nakolik je ve vztahu k druhému. (Srov. SCOLA, Angelo et al. *Osoba ludzka. Antropologia teologiczna*. Poznaň: Pallottinum, 2005, s. 202.)

¹⁶⁸ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 84–86.

¹⁶⁹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 72.

¹⁷⁰ „A ještě něco jsem si ostře uvědomila. Že se nechci vrátit. Svůj život prožiji s Jozou.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 79.)

¹⁷¹ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 94.

jím něco, co ho přesahuje a tedy to může být právě Bůh jako Spasitel, působící skrze Jozovu slabost. Sám Joza jedná jako kajícník, vidící vlastní nedostatečnost. Hana pozoruje jeho chování a dochází k přesvědčení, že Joza žije život kajícího, protože se jistě domnívá, že zkalil život jí i své matce. V obou vztazích je však Joza tím, kdo prozařuje život toho druhého výjimečným poutem lásky. Joza je tím, kdo Haně (reálně, zasněženou cestou z kostela i v přeneseném významu) prošlapává cestu a učí ji rozeznávat stopy. Tak ji připravuje na skutečný život, učí ji orientovat se v něm, aby „uměla žít“.¹⁷²

S nečekaným příchodem Rusů do Želar na konci války Hana cítí předzvěst zla, které se brzy naplní. Vše začíná znásilňováním želarských žen ruskými vojáky. Před tímto zlem chrání Hanu Joza a starý pes Azor. Hana v momentě nepozornosti objevuje kajícnost a dobrosrdečnost Azora a podobnost těchto jeho vlastností s vlastnostmi Jozovými.

Nevěnovala jsem Azorovým vlastnostem velkou pozornost, dokud jsem mu nepustila na nohu horkou žehličku.... Vyskakoval na mě a prosil za odpuštění. Mimořádný trest pokládal za spravedlivý a úměrný svému sice nejasnému, ale jistě hrozivému zločinu.

Svitlo mi.

V příválu lásky,..., jsem mu slíbila na svou čest, že se už nikdy nestane – aspoň ne mým přičiněním – obětí lidské nepozornosti nebo malichernosti. Už nikdy nezraním jeho city.

Pomyslela jsem na Jozu.

Budu muset hlídat smutky svého muže.¹⁷³

Joza je ve svém nitru kajícím, v neštěstí druhého hledá své přičinění a svou vinu, kaje se z vin, které nemá a přijímá je za své. Těmito vlastnostmi se výrazně podobá Kristu, kterého hluboce rmoutí lidský hřích a který všechen hřích lidstva dobrovolně bere na sebe, přijímá ho za vlastní a trpí za hříchy člověka ze své veliké lásky k němu. Další podobnost Jozy s Kristem spatřujeme ve starosti o bezbranné a slabé. Joza se, stejně jako Azor starající se o mrzáčka kotě, zastává těch, kdo žijí poníženečně nebo v bezpráví, to je nejvyhroceněji vidět v tom, když Joza brání život myši, kterou chtějí mladí tovaryši pro svou zábavu svléct z kůže, a nechá na sebe dopadat jejich rány, aniž by se sám bránil.¹⁷⁴ Ani Kristus nepřišel na svět a nevydal svůj život pro silné, ale pro hříšníky, slabé a malé. Pro příklad vzpomeňme na Kristovo oslovení celníka Zachea, jeho zastání se ženy, kterou chtějí ukamenovat, nebo přijímání dětí.

Vrcholem Jozova pozemského putování je obět' vlastního života při záchraně raněných. Vratislav Lipka vede vesničany do úkrytu ve starém mlýně, kde se mají schovat před rozlíceným ruským vojskem, na jehož vojácích pomstili želarští své znásilněné ženy. Ti, kdo se neukryli, bojují vytrvale na smrt a na život s Rusy. Hana v úkrytu ošetřuje zraněné, které Joza vytrvale přináší. Nakonec druzí přinášejí smrtelně zraněného Jozu. Joza by totiž sám nepřišel, nikdy by se nepřiznal k vlastnímu smrtelnému zranění. Zachraňoval ostatní vesničany do konce svých sil až do chvíle, kdy na jeho vlastní záchranu už bylo pozdě.

Joza je charakteristický svým nasazením pro druhé, svoji sílu používá výhradně k záchraně potřebných. Sám však nepřizná ani vlastní smrtelné zranění. Paralela s jednáním Ježíše Krista jako Vykupitele je zřejmá také zde.¹⁷⁵ „Způsobem bytí byl

¹⁷² Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 98–99.

¹⁷³ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 102.

¹⁷⁴ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 83.

¹⁷⁵ „Bůh miluje člověka natolik, že se Sám učiní člověkem a jde jeho cestou až do smrti.“ (BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 10; s. 18.)

roven Bohu, a přece na své rovnosti nelpěl, nýbrž sám sebe zmařil,... A v podobě člověka se ponížil, v poslušnosti podstoupil i smrt, a to smrt na kříži.¹⁷⁶

5.5 Výjimečné společenství lásky, zavazující i za hranicí smrti

Potom, co jsme výše popsali rysy Jozova jednání, které má podobnost s Kristovým spásným jednáním, chceme nyní shrnout, že vzájemné projevy lásky ve vztahu Hany a Jozy vykazují znaky společenství dokonalé lásky, v níž se střetává erós s agapé. Tato láska je svou podstatou otevřena communiu trojiční lásky, protože láska Boha k člověku je erós a zároveň i agapé.¹⁷⁷

Hana s Jozou po překlenutí všech těžkostí a Haniny počáteční uzavřenosti dospívají ke vzájemnosti, ze které se spolu těší a která je jejich největším „pokladem“. Vzájemně předcházejí jeden druhého v lásce a pozornosti. Hana ze zkušenosti vztahu s Richardem ví, že dříve nazývala láskou to, co bylo ve skutečnosti chtíčem, sobectvím, možná dokonce i nenávisť. Proto svůj vztah k Jozovi nedokáže pojmenovat ani definovat, je si však vědoma toho, že pouto mezi ní a Jozou je velmi výjimečné.¹⁷⁸ Jejich vztah by snad dokázala přirovnat k hlubokému přátelství, které prožívala kdysi po boku Slávka. Toto přátelství se stejně jako vztah s Jozou projevovalo v recesi, „uvolněném žvanění“, kdy si v žertu byli schopni říct cokoli. Hana byla velmi překvapená, že něco takového, co provázelo její studentská léta, může zažívat právě v manželství. Tato recese, uvolněnost v myšlenkách i slovech spolu s projevy něhy dávají Haně a Jozovi zakoušet hluboké porozumění, které je sblízuje „až na hranici možného.“ Hana cítí, že vlastní manžel je jí bližší než kdokoli jiný, je jí tak blízko, jako ona sobě samé.¹⁷⁹ Její otevřenost, ve které přijímá Jozu s jeho láskou, je výrazem upřímného sebedarování, díky němuž je Hana schopná tuto Jozovu nezištnou lásku opětovat. Díky otevřenosti lásce a upřímnosti vlastního sebedarování Jozovi nachází Hana sama sebe a své určení.¹⁸⁰

Vztah Hany a Jozy sice není naplněn v sexuálním spojení, avšak erós zde nachází své místo, přestože je výrazně pozdvihován láskou agapickou. Erós je ve vztahu kenotizovaný, vztah sám je vnějškově nepostižitelný, je živý ve vnitřním bohatství, ukryt v srdcích Hany a Jozy. Hana poznává Jozovu krásu, která mu není vepsána do tváře, ale do srdce.¹⁸¹ Hana nikdy neměla Jozův portrét, nemá ho tedy ani po jeho smrti, Joza však dál existuje v její paměti a přebývá živý v jejím srdci, které toužebně očekává shledání s milovaným.

Na konci války Želary „umírají“ spolu Jozou, vesnice je srovnána se zemí, Azor do rána umírá na hrobě steskem po Jozovi. Hanino poslední setkání s Jozou je setkáním, v němž Joza umírá, spočívající na kolenou Hany. Oba mlčí, tuší nevyřčené. Hana si ve

¹⁷⁶ Flp 2,6–8.

¹⁷⁷ „Eros Boha vůči člověku, jak jsme již řekli, je zároveň cele agapé.... Vášnivá láska Boží k vlastnímu lidu, k člověku, je zároveň láskou, která odpouští.“ (BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*, č. 10; s. 18.)

¹⁷⁸ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 71.

¹⁷⁹ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 88.

¹⁸⁰ Srov. SCOLA, Angelo et al. *Osoba ludzka. Antropologia teologiczna*. Poznaň: Pallottinum, 2005, s. 188.

¹⁸¹ Hana zkoumá, jestli je Joza krásný a dochází k závěru, že ač není krásný vzhledem, je velmi krásný ve svém nitru a svým jednáním. Richard byl proti němu krásný pouze vnějškově, jeho krása byla pozlátkem, za nímž se skrývala prázdnota a ošklivost. (Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 90.)

chvíli Jozovy smrti opět uvědomuje ojedinělost jejich svazku. Manželé jsou spolu, dokud Jozovi bije srdce.

Hana se po Jozově smrti na konci války vrací do Brna, protože Želary jsou zničeny a Joza je mrtev. Nyní je však návrat do Brna křečovitý a bolestivý, Hana zde působí podivně a cizorodě. Po jisté pauze se vrací na místo lékařky brněnské nemocnice a setkává se s Richardem, který si přeje, aby zapoměla na svou želarskou minulost, a nabízí jí, aby se stala jeho třetí ženou. Nyní jsou si oba velmi vzdáleni, Hana jeho nabídku k sňatku odmítá a uvědomuje si, že nejen Richard, ale i samo jméno Eliška, kterým ji oslovuje, je jí cizí.

V této třetí etapě životního putování a zrání v lásce zažívá Hana v manželství s Jozou vztah, který je perichoretický, vzájemně jsou si tak blízcí, jak jen to je možné. Takový vztah odkazuje, zvláště pro své zasazení do stavu manželství, na vztah Krista a církve. S touto hypotézou souznívá také kenotizovaný erós, kvůli němuž v manželství nedochází k sexuálnímu spojení a to tudíž nabízí zvláštní odkazovací možnosti. Hanin „nový život“ v celistvosti se rodí v manželské lásce, protože manželství je místem, kde muž existuje pro ženu a žena pro muže. Takové společenství lásky se zrcadlí ve vztahu Krista a církve.¹⁸²

Láska manželů je ze své podstaty začleněna do církve, a tedy i do vztahu s Bohem.¹⁸³ Hana nachází v manželství s Jozou plnost vlastního života, kterou jí, i přes Jozovo prostřednictví, může dát pouze Bůh. Manželství Jozy a Hany je svátostné a jako takové je „odrazem, který ze spojení Krista a církve vystupuje, je jím nesen a prodchnut, zatímco toto mysterium nejen symbolicky znázorňuje, nýbrž jej v sobě skutečně představuje, a to tak, že se v něm dokazuje jako něco skutečného a působícího.“¹⁸⁴ Hana může nalézt nový způsob existence v lásce díky tomu, že ji Joza miloval, vydal se za ni a tím ji pozdvihl k účasti na *communio* věčné lásky Boha v Trojici. A právě zde nacházíme paralelu manželství Jozy a Hany se vztahem Krista a církve, protože Kristus miloval církev a vydal se za ni, aby ji posvětil.¹⁸⁵

Hana se po Jozově smrti stává na zemi vyhnankyní, která v mysli neustále žije životem vztahu s Jozou. Tím ukazuje, že jejich láska má trvalý charakter, nemůže „zahynout“ a očekává své naplnění v nebi. Ve světle vztahu Krista a církve vidíme podobnost Hany s církví, která má svůj život ukrytý v Kristu až do doby, než se na konci časů zjeví ve slávě spolu se svým snoubencem Kristem.¹⁸⁶

Na závěr ještě shrňme, tak jako v předchozích kapitolách, čím je Eliška určena ve třetí fázi, kdy je začleněna do *communio* lásky. Všimneme si opět jména, vztahového určení i vnějších znaků.

Z hlediska místa je v Želarech kromě vsi a hor důležitá chalupa, ve které Joza s Hanou žijí a která je místem jejich domova. Chalupa „starého Mánka“ není novým stavením, zapadá do Želar a promlouvá k Haně svou původností. Stává se útočištěm

¹⁸² Srov. *Lumen gentium*, č. 11.

¹⁸³ „Křesťanské manželství má na spásonosném působení... účast a je přirozeným místem, kde se uskutečňuje začlenění lidské osoby do velké rodiny církve.“ (JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, č. 15; 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 21.)

¹⁸⁴ KASPER, Walter. *Teologie křesťanského manželství*. Brno: CDK, 1997. s. 34.

¹⁸⁵ Srov. Ef 5,23.

¹⁸⁶ Srov. DOLISTA, Josef. *Naděje vložená do manželství*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994. s. 39.

niterné lásky manželů, ve kterém se Hana setkává s plností života, předávanou tradicí i dotykem posvátna.¹⁸⁷

Postava je určena jménem Hana, ale ještě více přízviskem „Jozova Hanule“, jímž ji vesničané nazývají. Po příjezdu do Brna sama říká, že na svou minulost nechce zapomenout a že jméno Eliška je jí cizí. Vztahově je Hana určena přičleněním k Jozovi, které trvá i po Jozově smrti. Jozu je pro Hanu stále živý (stejně jako kdysi zemřelá matka pro Jozu), nechce ho „opustit“ přičleněním se k Richardovi a i po jeho smrti mu zůstává věrná.

Hana zůstává věrná nejen Jozovi, ale i způsobu života, kterému se naučila v Želarech. Tento život byl spjat s jejím přijetím plné lidskosti. Této lidskosti zůstává věrná i po příchodu do Želaru a kvůli ní není schopná začlenit se mezi kolegy lékaře, jejichž jednání jí připadá profesionálně chladné a nelidské vůči pacientům. Věrnost původnímu stylu života symbolizují také některé vnější znaky. Hana si například nechává ženin účes, ačkoli je nepohodlný a pracný, a dlouhé vlasy. V Brně své štěstí již nikdy nenajde – navenek sice plní, co má, ale pouze mechanicky. Její život je ukryt ve vztahu s Jozou v Želarech. „Pochoduji jako voják, kterému bubnují do kroku. Má duše mě opustila. Bloudí horskými stráněmi a hlídá zbytečné hroby.“¹⁸⁸

Celkovou kompozici díla tvoří rámec války. Válka se objevuje na začátku, v jádru i na závěr příběhu, pokaždé „promlouvá“ do Hanina života jinak. Na počátku příběhu se zdá, že se Hany coby Elišky válka netýká, protože zabíjení nevnímá a svoji odbojovou činnost bere jako zábavnou hru. Opak je však pravdou – v této fázi už je Eliška válkou dávno zasažena. Válka jí totiž v dětství vzala otce a tak způsobila Eliščinu dlouhé strádání v lásce.¹⁸⁹ Paradox spočívá ve skutečnosti, že otec přežil celou dlouhou válku a na jejím konci padl.

V centru příběhu stojí časoprostor války, která Elišce nyní nebere, ale dává víc, než jí bylo vzato, a to plnost lásky v jedinečném vztahu s Jozou, ve kterém se léčí z traumat svého dětství. Válka ji nyní mění dokonale, dává jí nové jméno, vzhled (oděv a účes), i bytostné zakotvení v láskyplné příslušnosti k Jozovi.

Hana žije ukryta spolu s Jozou v Želarech až do konce války. Avšak konec druhé války je velmi podobný konci války první – nyní padne Hanin manžel Jozu a ona opět zůstává sama. Rozdíl je však v tom, že nyní nestrádá v lásce tak, že by se zatvrdila. Jozova láska ji proměnila a ona čeká na konečné setkání s Jozou. Nyní jí nezbyvá nikdo, přesažná láska, se kterou se díky Jozovi setkala, však stále trvá, protože je věčná. Smělou hypotézou je tedy tvrzení, že Haně po Jozově smrti zbývá jen nebeský Otec – to však můžeme pouze tušit, příběh novely zde totiž končí a text mlčí.

¹⁸⁷ Srov. MACURA, Vladimír. Chaloupka – projekt idyly. In HODROVÁ, Daniela a kol. *Poetika míst*. Jinočany: H&H, 1997, s. 45–48.

¹⁸⁸ Srov. LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 110.

¹⁸⁹ „Můj otec padl na konci války, narodila jsem se jako pohrobek.“ (LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*, s. 53.)

Závěr

V diplomové práci jsme se snažili předložit teologickou interpretaci prózy Jozova Hanule v souvislosti s různými podobami lásky v pojetí encykliky *Deus caritas est* a s určením člověka v lásce. Děj interpretovaného textu jsme pro přehlednost práce a tematickou shodu rozčlenili do tří částí podle teorie iniciace. V každé ze tří částí příběhu jsme ukázali, jakou podobou lásky je určena hlavní protagonistka a jak k tomuto jejímu určení odkazují vnější prvky prostoru, jména, společenského postavení a vztahového určení. Tyto vnější prvky jsou nejzřetelnějšími ukazateli postupné proměny bytostného určení protagonistky v lásce, která je proměnou od určení izolovaným erótem, přes setkání s láskou agapé až k naplnění jejího bytostného určení v *communio* lásky, ve kterém se sdílí erós i agapé.

První částí děje rozumíme život protagonistky v Brně, kdy je určena vlastním jménem Eliška, společenským postavením lékařky a především mileneckým vztahem k lékaři Richardovi, od něhož Eliška odvozuje svoji hodnotu. Tento výchozí stav Eliščina putování jsme v interpretaci spojili s tematikou erótu, izolovaného od agapé. Takovému pojetí erótu vychází z charakteristiky vztahu mezi Eliškou a Richardem, opírá se však také o charakteristiku prostředí, ve kterém je tento vztah uskutečňován. Interpretací jsme došli k závěru, že izolovaný erós v novele souvisí s anonymitou města, instrumentalizací člověka a vládou zla. V teologické perspektivě jsme pak poukázali na skutečnost, že erós, izolovaný od agapé způsobuje degradaci člověka na pouhý nástroj, protože nerespektuje důstojnost člověka jako osoby. Proto může takovýto erós způsobovat egoistické uzavření člověka do sebe samého a vést tak i k sebeurčení člověka bez Boha.

V druhé části příběhu je Eliška nucena zachránit si život útekem do horské vsi Želary spolu se svým pacientem, želarským mužem Jozou. Eliščin útek je spojen s nutností výrazné změny jejího života, která se projevuje v přijetí nového jména Hana, vesnického oděvu a v neposlední řadě i v přijetí vesničana Jozy za svého manžela. Odloučení od Richarda a původního společenského určení a s tím spojené přijetí manželského vztahu s Jozou a určení vesnické ženy provází významný vnitřní přerod protagonistky. V souvislosti se změnou v jejím životě dochází také k pozvolné změně jejího bytostného určení v lásce, které přechází od erotické lásky k lásce agapické, kterou jí zprostředkovává mezi jinými lidmi především Joza. Jozova láska je nejprve jednostranná, protože Hana jeho projevům lásky nejprve nedůvěřuje a Jozu samého přijímá jen skrze svazek manželství, který uzavírá pouze pod tlakem okolností a který je pro ni jen formálním poutem. Jozova láska k ní je navzdory tomu bezpodmínečná a vychází z lásky ve vztahu Jozy a jeho zemřelé matky. Z teologického hlediska můžeme sledovat, že Hanina cesta vzhůru (z Brna do Želary) koresponduje se skutečností pozvednutí člověka Kristem. Tato cesta vzhůru je pro Elišku cestou vykoupení a odkazuje k vykoupení člověka, ke kterému dochází při členění ke Kristu ve křtu.

Ve třetí části příběhu je již protagonistka plně ztotožněna s údělem „Jozovy Hanule“ – nyní již není určena společenským postavením, ale ryze vztahově, vazbou lásky k Jozovi. Tato láska v sobě spojuje erós i agapé a nese tak rysy *communio* lásky – Hana v ní nachází naplnění svého života a v důsledku i sama sebe. Lásku zprostředkovává nejprve Joza, který uzavírá „smlouvu agapé“, když se ke své manželce nezištně váže bez její iniciativy. Jeho jednání teprve pak způsobuje uzavření smlouvy i z její strany (její odpověď). Joza Hanu uvádí do svého tajemství ryzí lásky, vyvěrající z pouta lásky k zemřelé matce, a tím ji proměňuje. Z teologického hlediska dospíváme k tvrzení, že

Jozovo jednání má některé významné christologické rysy. Joza k Haně sestupuje, podobně jako se Kristus snižuje ke člověku, pozvedá ji a vyvádí vzhůru k posvátné lásce, a to za cenu zjevného rizika ztráty vlastního života. Joza má podobné rysy s Kristem také v tom, že zachraňuje Hanu od smrti i od původní uzavřenosti a vede ji k plnosti v lásce, stejně jako Kristus zachraňuje člověka ze hříchu a smrti a vede ho ke spáse, spočívající v účasti na trojičním *communio* lásky. Oba dva se nakonec nechávají zavazovat přesažnou, božskou láskou. Tato láska apriorně předpokládá a odkazuje k určení člověka v Bohu – Lásce, tedy v *communio* Otce a Syna v Duchu. Dokonalost a nezrušitelnost této lásky je demonstrována na svém přesahu přes hranice smrti, láska zavazuje Hanu i po Jozově smrti.

Práce tak ve třech krocích popisuje Haninu cestu jako putování člověka v lásce, a to od izolovaného erótu přes *agapé* ke *communio* lásky. Hana dochází skrze *communio* lásky s Jozou ke svému plnému určení tím, že přesahuje sebe samu v nalezení nové identity, založené na uskutečnění v lásce.¹⁹⁰

Tato skutečnost odkazuje k určení člověka v lásce a jeho putování od určení bez Boha ke *communio* lásky, které zahrnuje lidskou lásku do lásky mezi božskými osobami v Trojici.

¹⁹⁰ Srov. SCOLA, Angelo et al. *Osoba ludzka. Antropologia teologiczna*. Poznaň: Pallottinum, 2005, s. 119.

Seznam literatury

Primární literatura

LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*. Praha: Paseka, 2002.

Sekundární literatura

BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006.

Bible (Český ekumenický překlad). 6. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1995.

BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace*. Brno: Host, 2003.

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

DE FIORES, Stefano; GOFFI, Tullo (eds.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

DOLISTA, Josef. *Naděje vložená do manželství*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1994.

GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Translated by Helena Beguivinová. Praha: Lidové noviny, 1996.

GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005.

HODROVÁ, Daniela. *Hledání románu*. Praha: Československý spisovatel, 1989.

HODROVÁ, Daniela a kol. *Poetika míst*. Jinočany : H&H, 1997.

HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Jinočany: H&H. 1993.

HOJDA, Jan. *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha*. Praha: Dauphin, 2011.

HOJDOVÁ, Barbora. *Interpretace uměleckého textu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2009. 48 s. Bakalářská práce.

HOJDOVÁ, Barbora. *Vztah muže a ženy v knize Jozova Hanule*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2010. 36 s. Bakalářská práce.

JAN PAVEL II. *Familiaris consortio*, 2. vyd. Praha: Zvon., 1996.

JAN PAVEL II. *Teologie těla: katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. Praha: Paulínky, 2005.

KASPER, Walter. *Teologie křesťanského manželství*. Brno: CDK, 1997.

KDO JE KDO – osobnosti české současnosti. Praha: Agentura Kdo je kdo, 2005.

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* 4. vyd. Praha: Academia, 2006.

LEGÁTOVÁ, Květa. *Želary*. Praha: Paseka, 2002.

LEGÁTOVÁ, Květa; KAPRÁLOVÁ, Dora. *Návraty do Želar*. Brno: Host – vydavatelství, 2005.

LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. 5. vyd. Český Těšín: Academia, 2003.

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. 2. vyd. Praha: Agentura Pankrác, s. r. o., 2004.

POSPÍŠIL, Ctirad V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 2. vyd. Praha: Krystal OP, 2002.

POSPÍŠIL, Ctirad V. *Maria - mateřská tvář Boha*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

RAMEŠ, Václav. *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křesťanů jmen*. 2. vyd. Praha: Libri, 2001.

RATZINGER, Joseph. *Úvod do křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

SCOLA, Angelo et al. *Osoba ludzka. Antropologia teologiczna*. Poznaň: Pallottinum, 2005.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000.

ZACHOVÁ, Alena. *Výzva interpretace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé: dogmatika*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003.

Články

BROŽ, Prokop. Patřit Kristu a patřit do církve. Příběh každého křesťana. Ekleziologická reflexe nad svátostí křtu. In *Svátost křtu a obnova křestní milosti ve svátosti smíření*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2012. s. 57-82.

HOJDA, Jan. Společenství učedníků jako základ církve. In *Cesty katecheze: revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: Česká biskupská konference, 2011/3. s. 10-13.

MAINX, Oskar. *Želarská trest'*. Host, 2003, roč. 19, č. 3, s. I-II.

POSPÍŠIL, Ctirad V. Lidská osoba utkaná na trojiční osnově, křest a Maria z Nazareta jako matka všech pokřtěných. In *Svátost křtu a obnova křestní milosti ve svátosti smíření*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2012, s. 45–55.

Internetové zdroje

NOVOTNÝ, Vladimír. Legátová Květa – profil. In Portál české literatury (22. 12. 2012) [16. 6. 2013]. <http://www.czechlit.cz/autori/legatova-kveta/>.

Radoslav (9. 3. 2013) [6. 5. 2013]. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Radoslav>.

Původ příjmení Chládek [6. 5. 2013].

<http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/ola001/puvod-prijmeni-chladek>.